

L'evolució del pensament escolar al Principat (1808-1845)

Jordi Monés i Pujol-Busquets*

Resum

L'article analitza la implantació i el desenvolupament de l'educació escolar a les primeres dècades del segle XIX a Catalunya, concretament des de l'arribada de les tropes napoleòniques el 1808 fins a la consolidació de la reforma liberal de 1845. S'hi realitza una anàlisi cronològica dels esdeveniments polítics, legals i culturals més importants, i s'aprofundeix en el pensament escolar d'aquesta dilatada època, que l'autor esmicola en diverses etapes històriques: primer període absolutista (1814-1820), el Trienni Liberal (1820-1823) i el segon període absolutista (1823-1833), bo i tancant amb el triomf del liberalisme (1833-1845). L'article queda completat amb un estudi prou detallat dels diferents nivells educatius (primari, secundari, universitari), tot parant atenció a la situació de l'educació de les dones. En darrer terme, s'inclou un seguit de taules estadístiques amb dades escolars d'aquesta època.

Paraules clau

història de l'educació, pensament escolar, ideologia escolar, Catalunya, segle XIX

Recepció de l'original: 3 de setembre de 2007

Acceptació: 30 d'octubre de 2007

Precisions prèvies

Abans d'encetar el tema concret d'aquest estudi, resulta imprescindible que us ofereixi una idea, encara que esquemàtica, de dues qüestions que ens han d'ajudar a entendre l'evolució del pensament escolar català des del final de l'Antic Règim fins al moment del triomf a Espanya del règim teòricament liberal.

D'antuvi cal constatar que en pocs moments de la història escolar espanyola el lligam amb l'evolució política ha estat tan evident com durant aquests anys. El mateix podem dir pel que fa a la literatura ideològicoescolar que es va generar aleshores. En aquest context, doncs, resulta totalment necessari, tot i que es tracti d'una qüestió prou coneguda, que, abans d'endinsar-me en l'evolució del pensament escolar, presenti una visió del naixement de la legislació escolar a l'estat espanyol en el seu marc polític, mitjançant una cronologia esquemàtica dividida en dos blocs: el

(*) Jordi Monés i Pujol-Busquets ha estat un dels pioners de la modernització de la Història de l'Educació a l'estat espanyol. Va ser fundador i promotor de la *Societat d'Història de l'Educació dels Països de Llengua Catalana*, filial de l'Institut d'Estudis Catalans, de la qual ha estat nomenat president d'honor en reconeixement a la seva trajectòria intel·lectual i professional. Entre els seus llibres més destacats citem els següents: *El pensament escolar i la renovació pedagògica a Catalunya 1833-1938* (1977); *L'escola a Catalunya sota el franquisme* (1981); *L'obra educativa de la Junta de Comerç. 1769-1851* (1987); *La llengua a l'escola. 1714-1938* (1994); *L'Escola Normal de Barcelona 1845-1972* (2000), i *Formació professional i desenvolupament econòmic i social català. 1714-1939* (2005). Adreça electrònica: monesgine@digui.cat

primer dedicat a la legislació espanyola i el segon al món polític, cultural i educatiu català¹.

Després, com a complement de les esmentades cronologies, presento uns petits apunts referents a la problemàtica escolar i sobretot a les propostes programàtiques del període de José I com a rei d'Espanya, com també de les propostes educatives específiques que els francesos van fer al Principat al llarg d'aquests anys.

La legislació espanyola des de la Constitució de Cadis a la coronació d'Isabel II

Atesa la complexitat del tema i tenint en compte que existeix una interessantíssima bibliografia, em limitaré a oferir-vos una cronologia on hi figurin els esdeveniments més sobresortints dels canvis polítics i de la legislació escolar espanyola, per tal que ens ajudi a la comprensió de l'evolució del pensament educatiu.

Cronologia del món legal espanyol amb incidència directa o indirecta a l'educació

Guerra del Francès. 1808-1814

- 1808 [19/III] Carles IV abdica en favor de Ferran VII. En aquest primer període regna 1 mes i mig.
[2/V] Revolta del 2 de mayo.
- 1809 Comissió d'Instrucció Pública presidida per Jovellanos. «Bases para la formación de un Plan General de Instrucción Pública», conegudes amb el nom del polític esmentat.
[29/X] Es convoquen Corts per al primer de gener de 1810.
- 1810 [24/IX] S'inauguren les Corts, que duraran fins al 14 de maig de 1814. Es reuneixen a la illa de León, l'actual San Fernando, prop de Cadis, tutelats per l'armada britànica.
- 1811 Comissió d'Instrucció Pública, semblant a l'anterior.
- 1812 [19/III] La Regència proclama la Constitució que esdevé bandera del liberalisme europeu fins 1830. Preveia un pla uniforme d'ensenyament, però deixà aquesta qüestió per a un informe específic. Degut al fet que fou aprovada el dia de Sant Josep, se la coneix com La Pepa. Altrament, dictava que el 1830 tots els espanyols havien de saber llegir i escriure.
- 1813 Març. José I deixa Madrid. El domini francès inicia el seu reflux.
[29/X] Aprovació del «Informe de la Junta creada por la Regencia para proponer los medios de proceder al arreglo de las diversas ramas de la instrucción pública», llegit a les Corts el 17 d'abril de 1814. No té vigència².

(1) Abans d'aquesta època no podem parlar pràcticament de legislació escolar que començà precisament en aquests anys.

(2) En aquesta Comissió hi havia també José Vargas Ponce de la Junta afrancesada. Redactada per Quintana, va acabar rebent el seu nom. S'havia de concretar en un projecte de Llei, que no es va arribar ni a discutir. L'Informe preveia: a) Uniformitat de mètodes i textos a l'ensenyament públic. Llibertat d'ensenyament als centres privats; b) Gratuïtat a l'ensenyament públic. Finançament ensenyament primari, diputacions i ajuntaments; c) Divisió en: ensenyament primari, secundari i universitari; d) uniformitat pel que fa a la llengua; e) L'ensenyament secundari es divideix en dos: tradicional i «tècnic»; f) Creació

Primer període absolutista. 1814-1820 (època de repressió)³

- 1814 [11/V] Ferran VII arriba a Madrid.
[4/VI] Retorn a l'absolutisme.
- 1815 [13/XI] Reial Decret de 13 de novembre, que instava els religiosos per tal que establissin escoles. Igual que en temps del bisbe Climent, provocarà enfrontaments entre laics i religiosos.
Preparació d'un pla per evitar els «suposats inconvenients» del Pla Caballero del 5-VII-1807.
- 1818 Derogació del «Plan Caballero» de 1807. Retorn a la situació universitària de 1771.
Individus de la noblesa financien una escola lancasteriana, sota la direcció de John Kearney.
- 1819 [30/III]. Reial Decret que estableix una Escola Central del mètode Lancaster a la capital espanyola.

Trienni Liberal. 1820-1823 (nou període constituent)

- 1820 Gener. Aixecament de Riego.
[9/III] Ferran VII jura la Constitució de 1812. Se suprimeix la Inquisició. Restabliment del Pla Caballero de 1807.
[29/VI] «Reglamento de Instrucción Pública», decretat per les Corts.
- 1821 [10/VII] Establiment de la «Dirección General de Estudios». El 6 d'agost Quintana n'és nomenat director.
- 1822 [19/III] Projecte del «Reglamento General de Primera Enseñanza».
[octubre] Congrés de Verona. Amenaça de retirada d'ambaixadors.
[7/XI] Inauguració de la Universitat Central a Madrid.

Segon període absolutista. 1823-1833 (dècada ominosa.; nova versió de la reacció, depuració i retorn al sistema tradicional)⁴

- 1823 [7/IV] Els Cent Mil fills de Sant Lluís, comandats pel duc d'Angulema, travessen la frontera. Dura repressió. Entre els represaliats hi ha alguns catedràtics que no seran readmesos fins el 2 d'abril de 1834.

d'una «Dirección General de Estudios», una mena d'enllaç entre els sectors de l'ensenyament i el govern;
g) No queden clares les bases financeres de la reforma.

- (3) «Lo que me propongo estudiar en este trabajo es la contradicción insoluble en que se debatió el estado español entre mayo de 1814 y marzo de 1820, empezando por una parte en mantener íntegra la estructura del Antiguo Régimen, en medio de una Europa que cambiaba rápidamente, y obligado por otro, a adaptarse a las nuevas circunstancias y a organizar la defensa contra la revolución: encerrado en este dilema entre la voluntad de conservar una estructura de la sociedad y el disfrute del poder... , y la imposibilidad de obtener los recursos necesarios para cumplir este objetivo... Desgarrado por este problema, el estado español marchó de tumbó en tumbó hasta desplomarse casi sin resistencia en 1820, vencido por su propia quiebra más que por la fuerza del embate revolucionario». Fontana (1978, pp. 80-81).
- (4) «Los mismos hombres que habían fracasado de 1814 a 1820 volvieron al poder sin aprender la lección de su derrota, convencidos que bastaba con rectificar en sus detalles técnicos las fórmulas que ya habían experimentado para conseguir remozar el Antiguo Régimen y sostenerlo en pie. Fallaron de nuevo como era de prever...». Fontana (1978, pp. 392-393).

- 1824 [13/II] Es crea una Junta per reorganitzar l'ensenyament. Les reformes escolars d'aquests anys foren impulsades pel famós ministre Francisco Tadeo Calomarde.
[14/IV] «Plan Literario y arreglo general de las Universidades del Reino». Duraria fins 1845.
[21/VI] Els estudis realitzats durant el Trienni Liberal es declaren nuls.
- 1825 [16/IV] «Plan y Reglamento General de las Escuelas de Primeras Letras». Les escoles públiques han de ser gratuïtes. Com a mínim una escola pública a cada poble.
- 1826 [16/I] «Reglamento de Escuelas de Latinidad y Humanidades». Tots els plans esmentats es caracteritzen fonamentalment per la uniformitat i el control ideològic i moral.
- 1830 Tancament de les Universitats. Quasi paral·lelament s'obren Escoles de Tauromàquia.
[31/III] Pragmàtica, segons la qual les dones poden heretar la corona.
[10/X] Neix Isabel, i al gener de 1831, Luisa Fernanda, filles de Fernando i Maria Cristina.
- 1832 [setembre] Successos de la Granja. Caiguda de Calomarde.
[6/X] S'inicia la Regència de Maria Cristina, quarta esposa de Ferran VII.
[7/X] Reobertura de les universitats.
[5/XI] Creació del Ministeri de Foment del qual dependrà l'educació.
[29/XII] Reial Ordre per promoure l'extensió de l'ensenyament primari.
- Triomf del liberalisme i coronació d'Isabel II. 1833-1845*
- 1833 [29/IX] Mort de Ferran VII. Comença la guerra Carlina.
[30/XI] Reial Decret de creació de les províncies actuals i dels sots delegats del Govern, que el 15 de gener de 1834 es converteixen en Governadors Civils. Ministre Javier de Burgos.
- 1834 [21/IV] Creació dels Partits Judicials, base de l'elecció censatària.
[25/IX] Creació de la nova «Dirección General de Estudios». Intermedi entre el Trienni i el segon període absolutista.
«Estatuto Real», inspirat en la Carta de Lluís XVIII, de 1814, atorgada per la Regent Maria Cristina, en nom de la seva filla Isabel II. Un entremig entre l'absolutisme i el liberalisme.
- 1835 [31/I] Abolició de la «limpieza de sangre».
[11/X] Primer Decret desamortitzador de Mendizábal. Aquesta política comportarà la supressió de convents, col·legis i congregacions religioses, excepte els escolapis⁵.
[12/X] Pla d'estudis dels Seminaris Conciliaris.

(5) La supressió de religiosos de 1835 no afectà els col·legis escolapis com a centres d'ensenyament, però sí els religiosos; la llei d'1 de març de 1845 restablí els escolapis a la situació de religiosos, però subjectes a les lleis de l'Estat en qüestions educatives. Podeu consultar per a un cas específic, Castellà *et al.* (2006; pp. 127-151).

- 1836 [12/VI] Successos de la Granja. S'accelera la promulgació de la nova Constitució.
Pla del Duc de Rivas. Retorn als esquemes del Trienni. Dura molt poc.
- 1836-37 «Arreglo provisional de estudios» que durarà fins 1845.
- 1837 [17/VI] Nova Constitució seguint la Constitució de Cadis però amb variacions remarcables per acontentar els liberals moderats. Les lleis orgàniques de 1839 i 1840 l'acabaran de desvirtuar.
- 1838 [26/XI] «Reglamento provisional de las escuelas públicas de instrucción primaria elemental». Es preveia la creació d'una Escola Normal Central que començà a funcionar a principis de 1839.
- 1839 [31/VIII] Conveni de Bergara, entre Maroto i Espartero. Final de la guerra al País Basc. L'agost de l'any següent, final de la primera guerra Carlina.
- 1843 [23/VII] Caiguda d'Espartero.
[8/XI] S'estableix anticonstitucionalment la majoria d'edat d'Isabel II.
- 1845 [23/V] S'aprova la nova Constitució, s'intensifica la centralització i uniformització i s'eliminen els articles més radicals de la Constitució de 1837.
[17/IX] Publicació del Pla Pidal, de reforma de l'ensenyament secundari i en part superior.

Cronologia dels esdeveniments polítics, culturals i educatius a Catalunya. 1808-1845

Guerra del Francès. 1808-1814

- 1810 [18/VI] Es crea a Lleida la Junta de Catalunya, presidida pel bisbe de Lleida, Jeroni M. de Torres.
- 1814 [primavera] El mariscal Suchet deixa Catalunya. Rendició total al maig-juny.

Primer període absolutista. 1814-1820 (revoltes de signe liberal i revolucionari)

- 1814 A partir d'aquest any s'estableixen càtedres noves a la Junta de Comerç; hi destaca la d'Economia Política professada pel frare agustí, exclaustrat durant el Trienni Liberal, Eudald Jaumandreu. És notable l'expansió de la iniciativa privada a l'escola elemental i d'humanitats a Barcelona.
- 1815 [1/VII] S'inaugura la «Sociedad Filosófica». Joaquim Llaró, B.C. Aribau, A. Monmany, J. Oliveró, Puig i Vehils; més endavant M. Martí i Cortada, R. Muns, I. Sanpons, R. López Soler.
S'estableixen els escolapis a Barcelona, a la ronda Sant Antoni.
[juliol] Primer número de «Memorias de Agricultura y Artes». Darrer número, el desembre de 1820.
Publicació de la *Gramàtica Catalana*, de Ballot, finançada per la Junta de Comerç.
- 1816 L'Ajuntament de Barcelona demana la restauració de la Universitat. Petició denegada.
- 1817 [primavera] Fracassa la conspiració liberal del General Lacy. És executat a Mallorca el 5 de juliol.

1819 Primeres biblioteques públiques. Convents de Santa Caterina, Carmelites descalços, Sant Francesc d'Assís, Col·legi Episcopal i Col·legi de Cirurgia.

Trienni Liberal. 1820-1823 (propostes revolucionàries a diferents àmbits)

1820-23 Gran incidència de la llibertat d'impremta.

1820 [10/III] Aixecament popular. Progressivament s'implanta el nou règim constitucional.

[16/XII] Joaquim Català, trinitari calçat, funda l'Acadèmia Cívica, una escola d'adults, amb sistema lancasterià. Es funden escoles d'aquest sistema a diverses poblacions del Principat.

1821 [gener] Antonio Torrents presenta a l'Ajuntament de Barcelona un projecte d'Escola Normal, pensat per formar mestres per al mètode lancasterià. Una altra proposta en el mateix sentit; ambdues responen a la idea d'educació per al foment del comerç i l'agricultura.

A causa de la febre groga, mor Joaquim Català.

1822 [16/II] Inauguració de la nova Universitat de Barcelona. Al novembre, queda suprimida la universitat de Cervera.

Es crea la «Sociedad Económica de Amigos del País» de Barcelona. Suspensa durant la dècada ominosa, es torna a legalitzar el 2 d'abril de 1835.

1823 A Catalunya, durant el trienni, es produeixen unes 300 secularitzacions⁶.

[18/X] Surt *El Europeo. Periódico Universal de ciencias, literatura y artes*. Tanca el 24 de juny de 1824.

Segon període absolutista. 1823-1833 (una reedició més dura del primer període)

1823 [4/XI] 10.000 homes, amb cavalleria i canons, entren a Barcelona. Les tropes franceses es queden a la capital i eviten la repressió que té lloc a la resta de la monarquia i al propi Principat.

[15/XI] Edicte de restauració de la universitat de Cervera.

1826-27 Guerra dels malcontents. Revolta absolutista i reialistes agreujats.

1827 [desembre] Marxen les tropes franceses. El nou capità general, comte d'Espanya, inicia una repressió duríssima contra els liberals que accelera l'emigració ja existent a l'estranger.

[4/XII] Ferran VII, amb la reina Amàlia, s'està 4 mesos a Barcelona. Visita els col·legis de Medicina i Cirurgia, el col·legi de Farmàcia, l'Arxiu de la Corona d'Aragó, les escoles de Llotja, l'Escola Pia i el Jardí Botànic. De tornada a Madrid, visita la universitat de Cervera.

A partir sobretot d'aquest any, la reconversió de la indústria tèxtil pren embranzida.

1832 Amb la caiguda de Calomarde, l'Ajuntament barceloní reclama la restauració de la Universitat.

(6) Secularització significava que la clerecia regular podia demanar convertir-se en clerecia secular. És a dir, passar de frare a capellà, ja que aquests darrers no eren tan mal vistos pels liberals.

Triomf del liberalisme. 1833-1845

- 1833 [22/III] Surt el periòdic *El Vapor*, que defensa Walter Scott i publica l'*Oda a la Pàtria*, d'Aribau i altres composicions catalanes. El substitueix el *Nuevo Vapor* que tanca el febrer de 1838.
Comença a funcionar a Catalunya la primera fàbrica moguda amb vapor.
- 1835 [juliol] Revoltes a Reus, Barcelona i altres ciutats.
[3/XI] Anunci de l'obertura de càtedres de Jurisprudència. Hi seguiran altres càtedres⁷.
[novembre-desembre] La Sociedad Económica de Amigos del País, de Barcelona estableix diverses escoles lancasterianes.
- 1836 [17/X] És destituït l'Ajuntament de Barcelona de 1834 i restituit el gener de l'any següent.
[9/XI] Inauguració dels Estudis Generals a l'Oratori de Sant Felip Neri.
- 1837 [18/X] Inauguració de la nova universitat al mateix local que els Estudis Generals. Finalment el 17 de setembre de 1838, es trasllada al convent de Carmelites Descalces.
- 1838 [3/III] La universitat de Cervera es veu obligada a traslladar-se a Solsona. Finalment abans de la seva extinció, obre matrícula al monestir de La Portella.
- 1841 L'Ajuntament de Barcelona crea 14 escoles, 10 de nois i 4 de noies.
- 1842 [10/VIII] Reial Ordre que estableixi que la Universitat de Barcelona és l'única del Principat i les Illes.
[3/XII] Bombardeig de Barcelona per Espartero. Desperfectes a la Universitat.
- 1843 Revolta popular de la Jamància.
[9/XII] El curs universitari comença més tard a causa de la situació política.
[11/XII] La Facultat de Ciències Mèdiques s'incorpora a la Universitat.
- 1843-45 S'estableixen Escoles Normals masculines a les diferents capitals de província catalanes.
- 1844 [20/III] Reposició de diversos catedràtics expulsats el 1840 i expulsió d'uns altres.
- 1845 Regularització incompleta dels estudis secundaris i universitaris.
Es crea la Sociedad Barcelonesa de Amigos de la Instrucción, filial de la Societat Econòmica.

El període napoleònic i l'educació

Aquest nou règim neix arran d'una assemblea de notables que mai passà de 91 membres. Es va reunir a Baiona, el juny i juliol de 1808, convocada per Murat i per una Junta de Govern, després de l'abdicació forçada de Carles IV i Ferran VI. Aquest text reconeixia Josep, germà de Napoleó, com a rei d'Espanya. La constitució citada era la base del pacte que unia el poble amb el sobirà, la qual no va tenir, en cap mo-

(7) En aquesta cronologia només figuren els esdeveniments universitaris més importants. Si us interessa veure una cronologia més completa en aquest camp, vegeu Monés (1987a).

ment, plena vigència⁸, tot i els esforços per atraure la confiança dels seus súbdits. Tot plegat va donar lloc al conflicte entre bona part del poble i el nou poder napoleònic que, al nostre país, ha estat conegut com la guerra del Francès.

Encara que no podem parlar d'evolució legislativa durant el regnat de José I (1808-1813)⁹, és evident que moltes de les propostes que feren els governants d'aquests anys, així com els grans teòrics educatius francesos de la Revolució, tingueren una incidència important en la Constitució de 1812 i, sobretot, en l'Informe Quintana.

Com diu Pere Solà: «Ce ne pas que cette époque ait été une époque d'une grande richesse de réalisations mais elle a contribué, dans le domaine de l'éducation aussi bien que dans bien autres domaines, a répandre et divulguer une conception uniformiste de la société poussée jusque-là ses dernières et dangereuses conséquences» (Sola i Gussinyer, 1979).

En realitat els projectes que en matèria d'instrucció elemental va preparar la Comissió de Instrucción Pública van començar per l'ensenyament primari i secundari a partir de la tardor de 1809. Aquesta Comissió depenia del Ministeri de l'Interior de «José el intruso», nom amb què el poble el batejava.

El nou rei nomenà, el setembre de 1810, una Junta de Instrucción Pública que substituïa el Consejo de Castilla. Al seu torn, aquesta Junta fou reemplaçada el 28 de gener de 1811 per la Junta Consultiva de Instrucción Pública, la qual estava formada per 10 membres, presidits pel famós poeta Juan Meléndez Valdés, que va morir a l'exili a Montpeller, i de la qual també formava part José Vargas Ponce, que més endavant s'incorporà a Cadis, on, segons sembla, va exercir una certa influència.

«Pero no es imposible que algunas ideas emitidas por la Junta madrileña se aprovecharan por el organismo correspondiente, establecido en Cádiz por la Regencia: Joseph Vargas Ponce, que más tarde se pasó a la "resistencia", pudo servir de enlace entre las dos comisiones, preocupadas tanto la una como la otra por combatir el analfabetismo y la ignorancia en la Península»¹⁰.

La finalitat de l'esmentada Junta consultiva era la formació d'un pla d'educació i instrucció pública, signat per Vargas Ponce el 12 d'octubre de 1810, on es feia referència a:

- l'establiment d'una xarxa escolar primària i secundària;
- la creació d'ateneus, centres d'ensenyament secundari no literaris;
- l'obertura d'una Escola Normal per a la formació de mestres, seguint les que Lakanal havia creat a França el 1809. Aquesta Escola Normal hauria d'esdevenir

(8) Consulte: Actas de la Diputación General de los Españoles que se juntó en Bayona el 15 de junio de 1808 en virtud de convocatoria expedida por el gran Duque de Berg como Lugarteniente del Reino, y la Junta Suprema de Gobierno con fecha 19 de mayo del mismo año precedidas de dicha orden convocatoria y de los poderes y órdenes que presentaron los que asistieron á ella, y seguidas del proyecto de Constitución del Emperador a las mismas; las observaciones mas notables que sobre aquel proyecto se produjeron y la Constitución definitivamente hecha, que fue aceptada por la misma Diputación General en 7 de julio del propio año. – Proyecto de Estatuto Constitucional presentado de Orden de S.M.I. y R., Napoleón, Emperador de los franceses y rey de Italia en la Junta de españoles celebrada en Bayona el 20 de junio de 1808. Madrid, Imprenta y Fundición de J.A. García, Calle Campomanes, 6, 1874, 128 p.

(9) Cal recordar que José I no va regnar pràcticament a Catalunya perquè ben aviat el nostre país fou considerat província francesa, amb un representant que depenia directament de Napoleó, com veurem més endavant.

(10) Vegeu Demerson (1962, p. 500). Aquest text parla sobretot de la figura literària i política de Juan Antonio Meléndez Valdés.

una empresa nacional que unifiqués literalment els mètodes, els ensenyaments, les pràctiques dels ensenyants, etc.

Abans de referir-me a la guerra del Francès, pel que fa als diputats que s'aplegaren a Cadis, voldria precisar que la influència exercida sobre els constitucionalistes, pels governs de José I, a través de Vargas Ponce, degué ser indirecta i limitada, almenys a curt termini.

Quant a la primera proposta, és a dir, l'establiment d'una xarxa escolar primària i secundària, els constitucionalistes es limitaren a recollir-les en el cas de l'ensenyament elemental. En relació amb la segona proposta, la creació d'ateneus, centres de formació secundària no literaris, hom es limità a deixar les coses tal com estaven. Recordem que els il·lustrats havien impulsat les acadèmies. Finalment, pel que fa a l'Escola Normal per a la formació de mestres, les Corts liberals no en fan cap referència i simplement parlen d'exigir un examen, als mestres que pagava l'Estat¹¹.

Al marge d'aquest programa cal no oblidar que una de les novetats més importants dels governs napoleònics era la implantació, al cap d'un temps, d'un estat ensenyant, idea que els il·lustrats ja havien endegat, però que fins aleshores ningú no s'havia plantejat dur-la a terme.

No podem oblidar que Catalunya, juntament amb València, Aragó, Navarra i el País Basc, van ser considerades províncies frontereres a partir del 8 de febrer de 1810 i que el gener de 1812 el Principat va ser annexionat a França¹²; és a dir, l'esmentada influència del govern de Madrid, va ser, a ben segur, pràcticament nul·la.

Al Principat, al marge de la regularització a partir de 1810, de l'ensenyament primari i secundari privat, i l'establiment d'escoles gratuïtes a algunes poblacions com Barcelona, Girona i Peralada, es va proposar una reorganització dels estudis superiors. En aquest sentit, val la pena recordar que la Junta barcelonina es va adreçar a Napoleó per proposar-li la restauració dels estudis universitaris tenint en compte els canvis socioeconòmics que s'estaven produint.

«Il est la plus imposable nécessité inster pour avoir a Barcelone une Université, et une Académie ou barré le superflu des questions inutiles, se fixent les talents dans la recherche de ce qui est solidement utile : de cette maniere se perfectioneroient les manufactures du pays, et pourrons sans doute se mettre en concurrence des autres quelconques, et fomentent encore plus l'Industrie et le Commerce» (Camp, 1918 ; p.174).

D'altra banda, descartada la universitat de Cervera, el prefecte de les Boques de l'Ebre va proposar que, quan s'acabés la guerra, s'establís a Barcelona un centre cultural que rebria el nom d'acadèmia, del qual dependrien els altres establiments docents del Principat. Cervera esdevindria un liceu amb algunes facultats i una escola normal. A Lleida, Tortosa, Tarragona i les grans ciutats catalanes es crearien col·legis d'ensenyament secundari. Quant a l'ensenyament de les noies, les propos-

(11) Vegeu l'Informe Quintana, setembre de 1813, i el projecte de pla General d'Ensenyament del març de 1814.

(12) És ben sabut que el nostre país va ser dividit en quatre departaments: Ter, capital Girona; Segre, capital Puigcerdà; Montserrat, capital Barcelona, i Boques de l'Ebre, capital Lleida. Diverses prefectures, Figueres-Vic, Talam-Solsona, Vilafranca, Manresa, Tarragona-Tortosa i Cervera.

tes es limitaven a establir internats en les seus de les comunitats religioses que de fet havien de ser, a la llarga, suprimides¹³.

En el terreny cal assenyalar els següents extrems:

- La traducció al català del codi de Napoleó, per part de Tomàs Puig, que va donar lloc a una temptativa d'introduir-lo al nostre país.
- L'anunci, el 5 de març de 1813, al *Diario del Gobierno de Cataluña y de Barcelona*, de la publicació de la *Gramàtica* de Ballot que sortiria a la llum pública, però, el 1815, un cop acabada la guerra.
- La incautació dels béns conventuals que va portar a l'intent d'organitzar biblioteques públiques, fonamentalment al convent de Santa Caterina, així com també un Museu d'Art¹⁴.

Finalment valdria la pena apuntar que s'estableix, almenys a la ciutat de Barcelona, un marcat interès per aprendre la llengua del poder, es a dir, el francès.

Els catalans i la legislació educativa espanyola

No podem oblidar, tot i que no constituirà el gruix del treball ni molt menys, que les classes dirigents catalanes no van intervenir directament en els canvis legislatius, tot i que acceptaven, amb més o menys matisos, els canvis i estaven, més o menys disposats a fer-los efectius.

Quant a la participació de les classes dirigents catalanes a les reformes polítiques globals a escala estatal, cal no oblidar que els representants de Catalunya a les Corts de Cadis intervingueren per primera vegada en una assemblea dels pobles hispànics amb veu i vot i en pla d'igualtat amb els altres representats. Malgrat tot, les seves idees no eren generalitzables i numèricament representaven molt poc: vint-i-un catalans d'un total de tres-cents quatre diputats.

«[...] saber defensar tenaçment quan convingué, els legítims interessos de la terra nadiua, no pretengueren mai fer prevaler les aspiracions de Catalunya per sobre del de les altres regions i desgraciadament no tots amb la mateixa empena dels Aner, Capmany, Dou, Creus i Valle» (Jardí, 1963, pp. 58-59).

Aquests homes, que representaven la província de Catalunya i algunes ciutats del Principat, formaven un grup heterogeni. Hi trobem diputats clarament conservadors disposats a acceptar alguns trets que caracteritzaven l'Antic Règim i altres que podríem considerar liberals. No és estrany, per tant, que hi hagi historiadors que no estan d'acord amb allò que s'expressa a l'anterior paràgraf.

«Ni aquest conjunt d'homes tan distints poden agrupar-se per una definició ideològica conjunta ni el bloc majoritari d'ells és susceptible de coses com "absència de partidisme" i "amor a les institucions democràtiques" (l'autor del paràgraf anterior té dos apartats dedicats a aquestes dues característiques). Que la seva escassa projecció com oradors [...] si ens limitem a jutjar-los pels discursos, no legitima unes raures semblants d'imaginació. El que justificaria com a màxim, és la prudent conclusió de

(13) Hi ha molta bibliografia sobre el Principat en l'etapa napoleònica. A tall d'exemple us recordo: Mercader Riba, J. *Catalunya i l'imperi napoleònic* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978); «La aneixió de Catalunya al imperio francès (1812-1814)», *De Hispania* (Madrid, núm. XXVI); Conrad, R. *Napoleon et la Catalogne 1808-1814*; Ramisa, M. *Els catalans i el domini napoleònic. Catalunya vista pels oficials de l'exèrcit de Napoleó* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995).

(14) Vegeu Mercader i Riba (1949, pp. 403-404). No sembla que la biblioteca s'acabés de catalogar, però sí que cal no oblidar l'inici d'un museu que va organitzar Josep Flaugier (vegeu Monés, 1987b, cap. 3, p. 87 i nota 44).

Rahola. "Los diputados catalanes se mostraron inclinados a los asuntos de comercio y de hacienda, y alejados de la oratoria florida y vehemente que dio fama a los diputados tribunicios" (Rahola, 1912). Amb l'única excepció de Capmany (Fontana, 1988, p. 167).

Tot i que no es poden treure conclusions gaire definitives dels diferents estudis publicats, el següent paràgraf ens pot ajudar a comprendre l'actuació dels diputats catalans a les Corts de Cadis:

«En definitiva, allò que va fer Catalunya el 1808, deixada a les seves pròpies forces per la momentània fallida de l'estat espanyol, fou replegar-se en esperit en ella mateixa, i així és com va encarar-se amb Napoleó. I si aquest encongiment espiritual col·locà els diputats catalans només en una tímida i prudent defensiva dels particularismes provincials, també la hi situà en els elements afrancesats, quan es tractà de resistir passivament als canvis revolucionaris que els militars i governants napoleònics intentaven implantar a Catalunya.

Ideologia modesta, de curta volada, aquesta dels catalans del 1808, preocupats només de salvar allò que els és propi. Per això es mostraren retrets a les suggestions de l'invasor que intentava distreure'ls, obrint-los els ulls a la realitat d'antics problemes sempre latents, però no pas immediats aleshores. Per això finalment, la intervenció dels catalans a les Corts de Cadis fou també, de cara a l'esdevenidor polític d'Espanya, tan poc decisiva»¹⁵.

Des de la nostra perspectiva actual és difícil acceptar l'unitarisme constitucional de 1812, que ells referendaren i que encara patim, però cal que ens situem en un moment on es tractava de superar la monarquia absoluta.

Com es pot intuir dels paràgrafs que he reproduït, la influència dels constituents catalans en l'articulat de la Constitució de 1812 fou limitada. Altrament, es pot pràcticament afirmar que, pel que fa al terreny concret de l'educació, la intervenció catalana fou pràcticament nul·la, atès que els nostres diputats no hi dedicaren gran atenció. Recordem, a més, que es va encarregar a uns especialistes la redacció d'un informe específic, en la comissió del qual no hi havia cap català¹⁶.

D'altra banda, amb algunes excepcions, com veurem més endavant, aquesta manca de participació es pot extrapolar a tot el període que estudiem. Malgrat tot, arran de la intervenció directa o indirecta durant el Trienni Liberal i a partir de la Revolució de 1835, aquesta afirmació s'hauria de matisar molt. És evident però, que aquestes classes dirigents tindran unes idees determinades en relació al problema educatiu que intentaré explicar sobretot pel que fa a l'evolució, en aquests anys, del pensament escolar.

El pensament escolar

Algunes precisions

D'antuvi voldria fer algunes reflexions sobre el pensament dels il·lustrats que, en el fons, constitueixen un precedent dels constitucionalistes. Hom intentava passar:

- d'una societat estàtica a una societat dinàmica, fet que pressuposava passar d'un saber estàtic a un saber dinàmic;
- d'una cultura llibresca, contemplativa, especulativa, a una cultura empírica;

(15) Mercader Riba, J., *La ideologia dels catalans del 1808*. Conferència de la sessió inaugural de la Societat Catalana d'Estudis Històrics que se celebrà privadament el 7 de novembre de 1952 a la nit, p. 15-16.

(16) Hi ha alguna referència, de manera general, sobre la necessitat de la reforma de l'ensenyament i de la hisenda.

- de l'exegesi a la investigació;
- de l'agudeses verbal al coneixement empíric;
- de la teologia a les ciències de l'observació.

En definitiva, allò que es qüestionava no era el sistema d'ensenyament, sinó qui l'administrava i per què servia. No es tractava d'altra cosa que posar en pràctica un plantejament que ja estava present, en part, a la constitució del sistema d'ensenyament: clergues enfront laics, ideologia religiosa enfront ideologia laicitzant, societat estamental enfront de societat de classes.

Veritat útil i saber pràctic s'identifiquen. Coneixement i treball productiu són termes la confluència dels quals ha de portar a la utilitat pública i al benestar general. La política educativa dels il·lustrats, al marge dels problemes que plantejava a l'hora de posar-la en solfa, era contradictòria, la qual cosa s'ha manifestat fins els nostres dies.

Cal puntualitzar que no pretenc penetrar en profunditat en el pensament ideològic escolar del període que s'estén des de la crisi de l'Antic Règim fins al triomf del liberalisme, sinó simplement mostrar alguns dels trets característics en cada un dels períodes polítics que van des de la guerra del Francès fins a la coronació d'Isabel II. Altrament, ateses les característiques de l'evolució del pensament escolar sobre el paper de la dona en el procés educatiu, estudiaré aquesta qüestió separatament.

Em limitaré a presentar les discussions que es plantejaren a partir del pensament d'alguns personatges representatius, amb el benentès, però, que he recollit fragments que, en la seva essència, se'ns apareixen diverses vegades. En els períodes que estudio, la possibilitat d'informació no era la mateixa. En el Trienni Liberal s'instaurà la llibertat de premsa, condició que no es dona, ni molt menys, durant els períodes absolutistes.

El període 1808-1820

Com ja hem pogut veure, en aquests anys es posen les bases del que serà el canemàs legislatiu de l'ensenyament espanyol, tot i que durant el primer període absolutista es deroguessin totes les propostes educatives que es van aprovar a la Constitució de 1812 i a l'Informe Quintana de 1813. D'altra banda, no cal insistir en la repressió que va tenir lloc en aquests anys, sobretot en tots aquells que havien col·laborat amb el poder napoleònic. Aquesta repressió, però, no va tenir res a veure amb la del segon període absolutista.

Hem de pensar, però, que, almenys al Principat, a partir de 1814 les coses ja no seran com abans. Ens trobem davant d'una època molt rica en novetats de tipus cultural i científic. L'arrelament definitiu de la Facultat de Farmàcia (Carmona, 1983), l'expansió de les càtedres de la Junta de Comerç, l'obra de les acadèmies, la creació de la «Sociedad Filosófica», la publicació de les «Memorias de Agricultura y Artes» i l'edició de la *Gramàtica Catalana* de Ballot són esdeveniments prou representatius.

El 1809, la Junta del Principat, amb visió de futur, va fer una mena d'enquesta sobre problemes educatius entre un grup d'«intel·lectuals catalans» pertanyents, en bona part, o bé a la universitat de Cervera, com a catedràtics, o al clergat. La major part de consultats es van referir a la reforma universitària del marquès de Castillejo

de 1807¹⁷, la qual cal situar-la dins de l'esperit dels il·lustrats, sense trencar, ni molt menys, amb el passat. Heus aquí els seus trets més característics:

- Uniformització dels estudis i centralització de les decisions, sempre que fos possible.
- El govern universitari seguirà en mans del rector o del canceller, segons els casos.
- A causa de les dificultats financeres de moltes universitats, se'n suprimeixen 11 de les 22 existents. Es manté la de Cervera.
- Es reformen els estudis de filosofia, per mirar d'aconteramentar tomistes i antitomistes.
- Es parla que existeix un excés d'estudiants de Dret.
- On no hi hagi estudis de Gramàtica, Llatí, Grec o similars, no se n'establiran de nous.
- El llatí passa a un segon terme com a instrument de formació i s'introdueixen noves matèries totalment desconegudes per als catedràtics que les havien d'impartir¹⁸.

Quant a la universitat de Cervera, el seu canceller Ramon Llätzer de Dou es mostrà contrari al Pla des del punt de vista jurídic. Pel que fa al professor de Filosofia Fray Josep Rius, a més de mostrar-se contrari als aspectes «progressistes» del pla, es queixava que tot que se'ls havia demanat parer abans de la seva aprovació, a l'hora de la veritat no els havien fet cas.

«El plan novísimo que dos años ha se propuso a las universidades es sin duda el más expeditivo para abatir las letras y entronizar la ignorancia. Se había pedido a todas las del Reyno que formaran su plan de estudios; en consonancia se formó también en la nuestra de Cervera, y me parece que, atendidas todas las circunstancias de lugar, tiempo y personas, era la más conveniente a esta Provincia. Por lo que mira al plan de Filosofía, que por comisión del claustro y deferencia de los demás profesores de esta Facultad tuve el honor de ordenar, dixé allí quanto me pareció del caso para mejorar la enseñanza de esta importante ciencia. Pero ningún efecto produjo nuestro trabajo y solo merecimos la recompensa de quedar brumados con un plan intolerable y aun imposible de realizar». Fragment de Josep Rius, catedràtic de Cervera, recollit a Mercader Riba (1971, p. 6).

Recullo, també, a continuació, el testimoni de Josep Sala, ardiaca de Vic, el qual defineix millor el pensament dels personatges vinculats a l'Antic Règim, si més no perquè no té el ressentiment del professorat de Cervera. Convé puntualitzar que moltes crítiques que es feien al Pla de Caballero, fet un xic a corre cuita, tenien, segurament, la seva raó de ser.

«El plan que últimamente se había adoptado, al paso que se opone absolutamente a la Latinidad, es tan complicado y hace tan dilatada la carrera, que por una parte el tedio que causa a los Estudiantes y el enorme gasto a sus padres y por otro la multitud de Autores y complicidad [sic] de materias parece

(17) L'anunci oficial és ben expressiu: «Real Cédula de S.M. y señores del Consejo por la cual se reduce el número de universidades literarias del Reyno; se agregan las suprimidas a las que quedan, según su localidad, y se manda observar en ellas el Plan de estudios aprobado para la de Salamanca en la forma que se expresa» (Madrid, 1807). Quant al personatge, enemic de Jovellanos, a qui substituiria al ministeri de Gràcia i Justícia, el seu pensament era totalment retrògrad, però la seva actuació és un precedent de les reformes liberals. Fou conseller d'Estat del govern de José I, s'exilià a França, tornà durant el trienni, el 1821, i va morir al cap de poc.

(18) Hi ha un bon resum de la filosofia i el currículum del pla Caballero, a Mercader Riba (1971, pp. 6-8).

más propicio para entorpecer a los talentos más elevados que para instruir a las ciencias a nadie»
Fragment de Josep Sala, ardiaca de Vic, recollit a Mercader Riba (1971, p. 15).

Entre les persones consultades, Marià d'Alegre i d'Aparici, baró de Castellet, un individu molt culte i molt al dia del que passava als països d'avantguarda, primordialment França, se sortia de la tònica general. Entre altres coses opinava sobre l'ensenyament secundari a partir de l'experiència barcelonina, un xic al marge de la universitat de Cervera. Pensava, segons sembla, en els casos del Col·legi de Cordelles i del Seminari Conciliar, tot i que s'hi denoten, a més, nous aires que amb el temps quedaren millor definits, a mesura que la naixent burgesia finançaria el seu poder.

«No trataré del plan con que deben establecerse los Colegios. Se ha de nombrar una Comisión que consultando los Planes de los que ha establecido [...] forme un nuevo adaptado a nuestras circunstancias y baxo el principio [...] de hacer a los jóvenes buenos Christianos y buenos españoles. Debe enseñárseles la Caligrafía [...] la Gramática castellana y la Latina, los rudimentos de la Historia, las Lenguas vivas, la Geografía, la Lógica, la Física experimental y los primeros tratados de las Matemáticas [...] A más debe enseñárseles también, la equitación, la danza, el diseño y otros para este tenor».
Fragment del baró de Castellet, recollit a Mercader Riba, 1971, p. 15).

La majoria dels intel·lectuals catalans, que havien adoptat una posició contrària a l'ocupació francesa, com ja he indicat, només es varen referir a l'ensenyament universitari i a les escoles d'humanitats. En relació a l'ensenyament elemental, solament el baró de Castellet i alguns altres manifestaven les seves opinions sobre aquest grau de l'ensenyament, menystingut per sectors socialment influents.

Com podreu veure en el paràgraf següent, el baró de Castellet, a més d'insistir en la necessitat d'instruir el poble, sempre però dins dels postulats de la religió catòlica, ens alertava del problema que representaven aquells que afirmaven que una política d'extensió de l'ensenyament elemental podia afectar l'ordre públic i la tranquil·litat ciutadana.

«Bien se que algunos opinan que no conviene instruir al Pueblo y que se le ha de dexar en su rusticidad e ignorancia para conservar la pública tranquilidad. Sería de su parecer si se tratase de dar a toda clase de gustos una educación científica y creo que un pueblo de sabios sería un monstruo, pero conviene dar a todos los primeros principios de la instrucción y ponerlos en contacto para que puedan desplegar sus talentos los que lo tengan. A este fin, después de las verdades de la Santa Religión, se ha de enseñar a todo el pueblo a leer y escribir y las quatro primeras reglas de la Aritmética. ¡Quantos por falta de estos principios empuñan el arado, que habrían sido el ornamento de la nación!»
(Mercader Riba, 1971, p.15).

Cal recordar, també, Joan Antoni de Mujal i Joaquim d'Acosta¹⁹, que tot i precoritzar que resulta necessària l'educació del poble, posaven moltes condicions per tal que aquesta formació no pogués provocar revoltes. Calia inculcar, a més, els manaments de la Santa Religió, qüestió que estava indissolublement unida a l'obediència als superiors, començant pel mestre que havia de ser escollit per la seva ciència i sobretot pels bons costums. Els autors del paràgraf següent, però, s'interessaven per l'educació del poble, fet que no era freqüent en el seu grup cultural, com ja he manifestat a bastament.

«[...] me parece que para la consecución de la perfecta sociedad civil y deseando el bien común de los Reynos de España, es una de las primeras medidas, la pública buena enseñanza y educación de la juventud. Porque si ésta se halla bien imbuida de los cimientos de nuestra Religión, de los Divinos preceptos y por consiguiente del obedienciamiento y veneración, que se debe a los Reyes, a sus Ministros y Magistrados y que debe cualquier súbdito a su legítimo Superior, puede confiarse que ayudando Dios, no haya en la Monarquía sublevaciones, alborotos y otros muchos males, porque lo aprendido

(19) Joan Antoni de Mujal, catedràtic de Cervera, era partidari del manteniment de la Santa Inquisició, i Joan d'Acosta es mostrava favorable al restabliment dels jesuïtes.

en la juvenialidad suele conservarse fructuosamente aun en la vejez. A este fin es importantísimo que haya en las poblaciones Maestros escogidos, examinados y aprobados por sujetos inteligentes y con asistencia y aprobación de los párrocos, no atendiendo solamente a su ciencia, sino también, y mucho más, a sus costumbres y buen exemplo» (Mercader Riba, 1971, p. 4).

Cal tenir present que aquesta por a la revolució o simplement a qualsevol tipus de bullanga derivada de l'augment de l'escolarització de les classes populars, van ser moneda corrent entre els grups ultramuntans i reaccionaris, i en alguns casos sectors conservadors, al llarg del segle XIX i una bona part de la centúria següent.

Tot i que el Govern no mostrés un interès marcat envers les ciències pures i experimentals, la societat catalana, a través de les càtedres de la Junta de Comerç, les activitats de la Reial Acadèmia i Arts, i la Societat filosòfica²⁰, s'expressà mitjançant diverses manifestacions a favor d'una major presència de les esmentades disciplines en els centres educatius, en certa manera, equiparables, o si més no, complementàries, a les universitats. Les següents paraules del baró de Castellet, resulten ben significatives:

«[...] las ciencias naturales no deben enseñarse en latín [...] Es verdad que la lengua latina tiene la ventaja de ser común a todas las naciones sabias y que por su medio se propagan fácilmente los conocimientos sin necesidad de aprender las lenguas vivas; pero este bien se consiguiera publicándose en dicha lengua obras magistrales, que den razón en los principios de las ciencias y de los resultados de los experimentos, sin que se use de ellas en las Esuelas.

De lo dicho infiero que las Ciencias Naturales no han de enseñarse en la Universidad y que se han de crear nuevos cuerpos y Academias destinadas a su enseñanza y a su adelantamiento. En ellas ha de haber Cátedras de Matemática, de Física Experimental, de Botánica, de Historia Natural, de Estática, de Pneumática, de Mineralogía, de Astronomía, de Agricultura, en una palabra de todas las Ciencias Naturales. Deben proveer estos Cuerpos todas las máquinas e instrumentos conocidos, jardín Botánico y terrenos a propósito para hacer los experimentos. Conviene que se sitúen en las ciudades más populosas y de mayor industria, no sólo para que los artistas puedan participar de la enseñanza de las Ciencias, que les son análogas y les suministran los principios para ejercer bien sus respectivas profesiones». Fragment del baró de Castellet, recollit a Mercader Riba (1971, p. 7).

Altrament, aquestes declaracions ens posen de manifest un aspecte de l'educació que ja s'havia plantejat al Principat. Parlo concretament de la delimitació de les funcions de la llengua llatina com a disciplina docent, atès que en el cas de l'ensenyament científic, tècnic i professional no podia competir amb les llengües vulgars, com expressava ja vint anys abans Josep Pau Ballot (1782).

Durant aquests anys van aparèixer les «Memorias de Agricultura y Artes» que pretenien recuperar el temps que s'havia perdut en el terreny científic i tècnic a causa de la guerra del Francès, per la qual cosa abans de donar llum a la citada publicació s'havien comprat publicacions franceses que cobrien el període 1808-1814.

La nova revista constava de tres seccions: Estàtica, Química i Botànica, de les quals s'encarregaven els respectius catedràtics de la Junta de Comerç, Francesc Santponç, Francesc Carbonell i Joan Francesc Bahí (Monés, 1987b, pp. 199-206). Recullo a continuació les paraules de Bofill i Pichot que, un segle després, parlava d'aquesta publicació en els següents termes.

(20) Els joves d'aquesta Societat, tot i que tenien sant Tomàs d'Aquino com a patró, eren antiescolàstics i entusiastes de les ciències naturals. Els seus idols eren Descartes, Newton i Feijoo. La llengua de la Societat era el castellà.

«En dita revista es pot estudiar el procés de la importància que saberen donar els eximis professors a llurs respectives disciplines a les quals imprimiren caràcter de gran progrés i originalitat»²¹. L'Escola féu diverses campanyes per la destrucció d'insectes paràsits i donà solucions amb tant d'encert que no es diferenciaren gaire de les que s'apliquen avui» (Galí, 1987, p. 18).

Tal com he apuntat, tenint en compte els esdeveniments culturals que es produïen en aquests anys, i l'extensió de l'escolarització que s'observa en diversos sectors de l'ensenyament en un temps de gran control politicoideològic, hom arriba a la conclusió que amb el triomf popular que ens portava a la implantació real de la Constitució de Cadis, el nostre país entrava en una etapa molt interessant.

El Trienni Liberal. 1820-1823

Tots els estudiosos estan d'acord que les lluites entre els radicals i els moderats, a escala estatal i també al Principat, juntament amb una falta de suport popular, especialment entre la pagesia, esdevindran decisius per tal que aquest primer intent de liberalització política acabés passant, en part, sense pena ni glòria.

Quant a les propostes educatives, és un dels períodes més interessants de tots els que estudio en aquest treball, propiciat pels canvis polítics, evidentment, i a la instauració d'una mena de fe en el progrés. Hi ha, però, una innovació específica que apareix en aquest període: la llibertat de premsa, la qual ens situa en unes altres coordenades que ens permeten conèixer l'opinió d'un major nombre de grups socials.

Com es pot desprendre de la cronologia fonamentalment legislativa, una de les novetats més destacades d'aquests anys fou la divisió de l'ensenyament en tres graus: elemental, mitjà i superior, amb propostes específiques per a cada grau, malgrat que la nova reinstauració de l'absolutisme, al cap de molt poc temps, originà que cap de les reformes, tal com estaven plantejades, acabés de quallar.

Tenint en compte que l'esdeveniment educatiu més significatiu del trienni va ser la restauració de la Universitat de Barcelona, de segon i tercer ensenyament²², donaré prioritat a aquesta qüestió. El 16 de febrer de 1822 s'inaugurava oficialment al Saló de Cent de l'ajuntament barceloní. Els nous catedràtics juraven fidelitat a la Constitució i elegien Domènec M. Vila i Tomàs com a rector, Albert Pujol com a vicerector, i Francesc Babot com a secretari.

En el moment de la inauguració encara subsistia la universitat de Cervera, que fou teòricament suprimida el novembre d'aquest mateix any, com es manifestà en el nou Reglament de la Universitat de Barcelona (Soldevila, 1938, pp. 151-152). En l'aspecte econòmic, la nova universitat començava a funcionar amb les aportacions de l'Ajuntament i, pel que fa a l'aspecte docent, les diverses càtedres es nodrien de les que ja existien en els diferents centres educatius que comptava la capital catalana, és a dir el Seminari Episcopal, la Junta de Comerç, la Reial Acadèmia de Ciències i

(21) Bofill i Pichot, Josep M. (1919) «Contribució a la Història Natural a Catalunya», a *Institut d'Estudis Catalans, Arxiu de la Secció de Ciències*, any V, núm. 4, pp. 169-197. Citat per Galí (1987).

(22) D'acord amb el Pla Caballero, hi havia d'haver universitats de segon i tercer ensenyament. A cada província, com a mínim, hi hauria una universitat de segon ensenyament. La total separació entre batxillerat i universitat no es produirà fins a la llei Moyano, de 1857.

Arts, el Col·legi de Sant Victorià, etc.²³ A la pràctica, però, cal considerar que aquesta universitat no arribà a funcionar com a conseqüència del fracàs del Trienni Liberal.

En la proclama de convocatòria es recordaven els tristos dies d'ignomínia i es veia un futur ple de benaurances que al cap de poc quedarien novament truncades, almenys momentàniament.

«Si Cervera debió su Universidad a un rasgo de despotismo, Barcelona no podía menos de recuperar la suya en la época de la libertad. Usurpáronse escandalosamente los derechos de esta ciudad heroica, consideróse que la ignorancia afianzaria la esclavitud y el cuerpo literario que por espacio de dos siglos fue el ornamento y gloria de Cataluña se vió repentinamente trasladado a un pueblo poco a propósito para la difusión de las luces.

[...] Así se difundía el idioma de las pasiones desconociéndose el mérito y el saber. Barcelona por el contrario, tiene asegurado en el día en su nueva Universidad, un depósito de patriotismo, honor, virtud y ciencia; patrimonio inapreciable que se extiende a todos y que no puede menos que redundar en el beneficio de la prosperidad y nombradía de la nación». *Diario de Barcelona* (29 de novembre de 1822), citat a Soldevila (1938, pp. 147-148).

L'altre aspecte destacat d'aquests anys fou l'ensenyament elemental. El fet més sobresortint del Trienni, com es dedueix de la taula 1 que trobareu a l'annex, és la implantació del mètode lancasterià, que impulsà, amb l'ajut de les autoritats barcelonines, el pare Català, trinitari descalçat, exclaustrat. El seu Manual, una versió més avançada que no pas la versió castellana de l'obra de Lancaster, ens ofereix una visió força comprensiva del mètode. En el paràgraf següent s'evidencia clarament la filosofia del Pla. Així, doncs, defensa que l'ensenyança:

«debe ser *mutua*, por las relaciones establecidas entre los pequeños correctores y los niños de sus respectivas clases; *común y pública*, por la igual participación de unos con otros en todas las lecciones; *activa y práctica*, a fin de que por la naturaleza de sus propios ejercicios satisfaga a la sobreabundancia de vida que caracteriza a la infancia. Por último debe ser *simultánea* en su influencia; *gradual y progresiva* en su marcha; *proporcional y especial* en los límites elementales que se le han fijado; regularmente *coordinada* en sus diferentes ramas; *simple y fácil* en sus procedimientos; pronta en sus resultados, y económica bajo la doble relación "del tiempo y del dinero", debe comprender también el ramo "físico gimnástico"; ser "nacional y social" inspirado por la subordinación y disciplina de los niños "el amor al orden, a las leyes, al bien público, a la patria, al congreso, al Rey y a toda autoridad", y ser *analítica e instructiva*, de modo que de a los jóvenes colocados alternativamente, ya en acción como maestros o correctores, y como discípulos, una conciencia real e íntima, una introducción clara y distinta de lo que aprenden, de lo que enseñan, de lo que saben, de lo que pueden y de lo que hacen»²⁴.

Excessivament ambiciós i contradictori en els seus plantejaments, és evident que oferia una possibilitat pràctica d'augmentar l'escolarització. D'altra banda, el mètode també s'aplicava als adults i a les noies, fet que el feia teòricament més universal. Tot i la importància que atorgava als alumnes com a col·laboradors dels mestres, un dels professors lancasterians es plantejà també l'establiment d'una Escola Normal d'ensenyament mutu²⁵. Amb el triomf dels realistes, totes les novetats del trienni foren prohibides. A partir de 1835 es tornarà a parlar d'ensenyament mutu.

(23) Si voleu conèixer les derivacions d'aquestes mesures, vegeu Monès (1987b; p. 239).

(24) Vegeu: Manual Práctico o compendio del método de enseñanza mutua, traducido de los idiomas francés e inglés, que ha reglamentado y dado a luz para las escuelas de Cataluña y demás de España el R. Don Joaquín Catalá, Presbítero Director de la Academia Cívica de Barcelona. (Barcelona, Imprenta de José Torner, 1821). L'agost d'aquest mateix any va aparèixer un Método y plan de la Enseñanza para los adultos y hombres de mayor edad, que no se sap si és del pare Català. Totes aquestes dades estan extretes de Saenz Rico-Urbina (1973, pp. 87-88). Sobre el sistema lancasterià i l'Acadèmia Cívica, en general, pp. 23-209.

(25) A banda dels llibres citats, per a aquest cas, podeu veure Florensa i Parés (1996, pp. 196-198).

Al marge del mètode lancasterià, no podem oblidar una sèrie de noves propostes que hem situat dins d'un context que prenia carta de naturalesa a la segona meitat del segle XVIII. Durant el trienni, hi havia educadors que començaven a tenir clara la idea que el programa mínim d'aprendre a llegir i escriure i les quatre regles no satisfia les necessitats de la població, com a mínim a les zones urbanes. Tot i que es tractava d'un projecte a mig o llarg termini, el pas d'una societat de súbdits a una societat de ciutadans, requeria una nova categoria de pensament i un nou objectiu polític, com ja he apuntat: la instrucció pública. Hi havia una qüestió que se situava en primer pla, el concepte de ciutadania, amb la qual cosa els individus havien de familiaritzar-se amb una sèrie de conceptes, ja des de les primeres edats.

«Ya no debe estar reducida la primera enseñanza á deletrear libros y recitar oraciones que los niños no entienden: debemos imbuirles las ideas sanas y sublimes del Dios a quien deben el ser, de la religión que profesan, de la grande sociedad de que son una parte, de los deberes que los ligan con sus conciudadanos, de los derechos que la naturaleza y la ley les conceden y de origen a los primeros pactos de las sociedades»²⁶.

Hom començava a parlar d'una manera significativa –no és una actitud nova–, de substituir totalment els sacerdots per persones sàvies, virtuoses i moderades de totes les classes. Neix una nova ètica o si voleu moral, així com la necessitat de vincular l'ensenyament amb els principis de la pedagogia naixent; les referències a Helveci, Condillac, Pestalozzi i fins i tot Rousseau començaven a ser freqüents.

«De aquí resulta que los sabios que deben encargarse de la educación de la juventud no han de sacarse precisamente de la clase eclesiástica, ni de una clase que tenga un interés común pero diferente del general de la sociedad; sino que deben escogerse de entre los hombres sabios, virtuosos y moderados de todas las clases. Un plan de instrucción pública es uno de los objetos más importantes que deben proponerse las Cortes. Sin ilustración la libertad es nula, y pronto degenera en desenfreno. Trabajen sobre esto las academias, publiquen los sabios sus obras y pensamientos, generalícense las obras de Condillac y de Helvecio que tanto estudiaron sobre entendimiento de los niños; examínense los métodos de Pestalozzi, de enseñanza mutua y de otros sistemas»²⁷.

Hi havia hagut sectors de l'Església, fins i tot influents, que, almenys fins a la guerra del Francès, s'havien mostrat comprensibles amb els il·lustrats i els constitucionalistes. Aquesta actitud, però, no es podia generalitzar, ni molt menys, pel que fa a la jerarquia. Malgrat tot, els bisbes de les diòcesis catalanes de principis de segle XIX no tenien res a veure amb els que trobem a partir de 1814. No té res d'estrany, doncs, que l'aureola que tenia la pròpia jerarquia, en el camp de l'ensenyament, comencés a fer un tomb, en alguns casos, de 180 graus.

Aquesta pèrdua de pes social de l'Església, especialment entre les classes populars, ens ajuda a entendre moltes de les actituds que trobem durant el trienni. Com ja manifestava al començament d'aquest apartat, les lluites entre radicals i moderats foren decisives en molts aspectes. Hi havia una posició política impulsada generalment pels sectors més radicals que convé tenir en compte: em refereixo concretament al jacobinisme²⁸, amb els seus avantatges i els seus inconvenients. Entre

(26) «Ventajas que del nuevo sistema político han de resultar a la educación de la niñez." *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, 9 de juliol de 1820, p. 1-2.

(27) «Ventajas que del nuevo sistema político han de resultar a la educación de la niñez." *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, 9 de juliol de 1820, p. 3.

(28) Hi ha moltes referències sobre el jacobinisme i les seves derivacions. Podeu veure a tall d'exemple, Vicens Vives i Llorens (1958, p. 218); Carrera y Pujal (1953, p. 172, nota 2 [extret del Fullet Bonsoms 6469]), i Monés (1987b, pp. 240-242).

aquests darrers, s'hi comptava l'unitarisme, l'anticlericalisme i com a contrapartida al clericalisme, una mena de religiositat constitucional i laica.

Quant a l'unitarisme, del qual tenim diverses mostres en diferents vessants de la vida civil, ofereixo un fragment representatiu que acabà derivant, sobretot, cap a la uniformització del llenguatge.

«La uniformidad en las monedas, pesos y medidas sería de una utilidad de la mayor trascendencia para el comercio, la industria, artes y agricultura; empero esta misma uniformidad en el idioma sobrepaja en utilidades a todos los ramos indicados, por ser de una necesidad absoluta bajo un gobierno uniforme y fraternal como el que felizmente nos rije. La España dividida por el idioma en otras naciones como provincias que componen esta vasta monarquía, se vería por el método que indicamos en pocos años formar una sola familia y una sola sociedad igual en leyes, costumbre y lenguaje. No precisando a estudiar desde la primera infancia exclusivamente a todos los niños el idioma dominante, será imposible el que jamás se consiga desterrar el provincialismo, y cuasi nos atrevemos a decir, uniformar las opiniones; pues la diferencia de lenguaje produce diverso modo de entender y de pensar» (Saenz Rico-Urbina, 1973, pp. 318-319).

No es tractava únicament d'aquesta mostra que us acabo d'oferir. A tall d'exemple recordaré, també, un full escrit per un recopilador de Madrid que circulava per Barcelona durant aquests anys, cantant les excel·lències de la centralització educativa, que ajudava a reduir els impostos.

«Y hablando de la enseñanza consideraba absurdo que el Consulado de Barcelona tuviera escuelas, pues los caudales para sostenerlas necesariamente habían de salir de la provincia mediante contribuciones. El padre –escribía– cuyo hijo va a esta enseñanza ya la habrá pagado anteriormente y habiendo de ser así vale más para eso que la nación misma administre de por sí estos fondos y los dirija con menos empleados a un mismo fin sistemáticamente que no corporaciones particulares, a los cuales no corresponde por su instituto tales objetos» (Carrera y Pujal, 1953, p. 172, nota).

En alguns casos, seguint en certa manera la Revolució Francesa, els joves revolucionaris liberals esdevenien molt iconoclastes, fet que plantejava problemes entre els reformadors i els revolucionaris. Els primers aprofitaven algunes relliscades dels radicals per defensar indirectament les seves posicions.

«Los enemigos acechan nuestros excesos para que desmerezcamos en la opinión pública; el mejor medio de frustrar sus inicuas tramas es no darles ocasión de atacar nuestra conducta; sobre todo en los escritos, moderación y cordura; no abusemos por ningún estilo de la libertad de imprenta; baste de Credos, Salves y Padrenuestros constitucionales» (Saenz Rico-Urbina, 1973, p. 330).

Un problema que va generar moltes crítiques per part de l'Església fou l'obligació que tenien els clergues de jurar la Constitució, norma que va donar origen a una pastoral del bisbe de Barcelona, Don Pau de Sitjar (1808-1831), qui, tot i que en un primer moment va acceptar la Constitució, no va tardar gaire a conspirar contra les noves autoritats. Heus aquí alguns dels seus raonaments:

«Semejantes anuncios amados hijos, son falsos, son calumniosos, son subversivos del buen orden, y no dudéis que sólo pueden ser parto de una malicia la más refinada o de la ignorancia la más supina y la más imperdonable» (Saenz Rico-Urbina, 1973, p. 328).

L'evolució posterior amb la consegüent laïcització de la societat i la supressió de convents i monestirs no ajudà a calmar els ànims, sobretot si tenim en compte que les autoritats eclesiàstiques no estaven massa disposades a perdre llurs privilegis.

«Cap dels dos bàndols no va buscar camins de conciliació; la crispació va anar en augment. Les Corts i el govern anaven donant disposicions que afectaven l'Església, i aquesta contestava amb postures cada vegada més radicals i a la defensiva» (Florensa i Parés, 1996, p. 54)²⁹.

(29) Sobre la situació de l'Església durant el trienni, podeu consultar també Florensa i Parés (1996, pp. 48-70).

Segon període absolutista. 1823-1833

Si el període anterior s'havia caracteritzat per la llibertat de premsa, que ens situava en un nou context que donava un cert avantatge als liberals, amb el retorn dels realistes entrem en una etapa de control total dels ciutadans i de les institucions, durant el qual s'instaurà l'aval politicoreligiós per poder exercir qualsevol tipus d'activitat.

Aquest aval s'estenia a l'alumnat, fins i tot als estudiants que tenien pensions per estudiar a l'estranger. He pogut consultar diversos certificats de bona conducta, signats pels rectors de les parròquies i els alcaldes, en el cas de Barcelona, alcaldes de barri. Val la pena recordar que les parròquies de Santa Maria i Sant Jaume de la capital catalana havien preparat impresos especials, fet que sorprèn atès el desenvolupament de la impremta a principis del segle XIX³⁰.

Al marge de tot el que s'indica a les cronologies, en l'àmbit dels ensenyants, cal afegir-hi la purificació de diversos catedràtics, als quals se'ls exigia que fessin una declaració jurada de no pertànyer a cap lògia ni societat secreta. Tenim prou indicis per pensar que aquestes societats tingueren un paper important en la clandestinitat, però no hi ha massa dades concretes perquè les circumstàncies no eren massa propícies.

Una de les mesures amb una major incidència en l'anorreament de la vida científica i cultural, fou la Reial Ordre de 23 de novembre de 1823, de la qual recullo alguns aspectes concrets:

«Noticioso el Rey de que existen en España varias reuniones de facultativos de las diversas ramas de las ciencias de curar de los auxiliares de ésta y aun otra clase de conocimientos literarios llamados academias o sociedades, como las de Sevilla, Cádiz y Barcelona, Murcia, Madrid y algunas otras, donde se da entrada especialmente desde 1808, a muchos sujetos sin ilustración, concepto y moralidad, quienes separándose de los objetos de su instituto, en sus ejercicios, actas y disertaciones se han acreditado de sectarios y propagadores de las nuevas doctrinas y principios revolucionarios».

Tot i que algunes acadèmies van continuar la seva activitat fins el desembre de 1824, les conseqüències pràctiques de l'esmentada ordre és que les acadèmies catalanes van restar pràcticament condemnades a la inactivitat i van romandre tancades fins el desembre de 1832³¹.

Voldria, també recordar el context en què es movien, durant aquests anys, els estudiants de la universitat de Cervera.

«[...] és prou cert que la petita ciutat de la Segarra no oferia gaires possibilitats a un jove estudiant [l'autor es refereix a Ramon Martí d'Eixalà] i menys encara si tenim present que durant aquests anys s'incrementaren les mesures disciplinàries. El Claustre insistí sovint en la modèstia a les esglésies, en l'ús del vestit escolar –obsessió de Dou– que era la sotana, i hom prohibí als estudiants que freqüentessin les cases d'ex-milicians i exaltats» (Roura, 1980, p. 40, notes 18 i 19).

Quant al control ideològic, podríem dir el mateix de l'escola primària, on les autoritats proposaven el següent:

«[...] debería prohibirse a las escuelas la lectura del libro titulado Simón de Nantua, por contener algunas expresiones sobre Constitución aunque sea la francesa [...] creían pertinente purificar a los ma-

(30) Vegeu Monés (1987b, pp. 236-240) i Iglésies (1969, p. 43).

(31) Sobre totes aquestes qüestions, consulteu Balari i Jovany, J. (1902) *Historia de la Real Academia de Ciencias y Artes* (pp. 36-37), recollit a Soldevila (1938, pp. 163-164).

estros que se distinguieron por su adhesión al régimen liberal, cerrar las escuelas abiertas con título constitucional y prohibir que funcione ninguna sin titular» (Carrera y Pujal, 1957, p. 176).

Hi havia algunes manifestacions favorables al conreu de la ciència, però sempre sota l'empara de la religió i com a complement dels dogmes de la religió catòlica. Heus aquí el cas de la carta que enviava l'Ajuntament de Barcelona al rei els primers dies del retorn a l'absolutisme i que adjunto a continuació. És una mostra del tarannà, del sector menys clerical, dels governants d'aquella època pel que fa a l'educació.

«El joven que adornado de los conocimientos científicos, está convencido de la verdad de la religión católica desafiará a cuantos impíos pretendan seducirle y si por un momento sucumbe al peso de las pasiones, pronto volverá su alma a recobrar el imperio que ha perdido. La Religión sin auxilio de la Ciencia está expuesta a degenerar en rutina, pero la ciencia sin aquella no tiene más oropel falso que apenas brilla cuando desaparece»³².

En uns mots totalment aplicables a Catalunya, Aranguren ens resumeix molt bé la realitat escolar d'aquest període i ens defineix amb poques paraules l'assaig liberal.

«La enseñanza –si es que puede hablarse de enseñanza en este período en el que terminan cerrándose las universidades– responde al único criterio de inculcar en los jóvenes las ideas respecto al orden establecido, de reverencia de una religión al servicio de él y de condena de todo el pensamiento moderno como relajado y pervertido. De la discrepancia característica del ensayo liberal, entre la realidad practicable y un irrealismo puramente teorizante, se pasa ahora al otro extremo, el fomento del oscurantismo, de la ignorancia, del conformismo» (Aranguren, 1966, p. 61).

Com ja haureu pogut comprovar a les cronologies, els canvis polítics i escolars es comencen a manifestar, ja abans de la mort de Ferran VII, quan la seva esposa Maria Cristina, en nom de la seva filla Isabel, accepta el càrrec de regent de la Corona, canvis que tenen una clara incidència a les universitats que recobren novament la normalitat.

El triomf del liberalisme. 1833-1845

Tot i el parèntesi del segon període absolutista, la nova concepció dels tres graus de l'ensenyament s'havia anat consolidant gràcies, també, a la legislació impulsada per Calomarde. En aquests anys començava a ser molt més assumible la nova divisió, per la qual cosa, atesa aquesta circumstància, dividirem aquest apartat d'acord amb els tres graus ja coneguts: ensenyament universitari, ensenyament mitjà i ensenyament primari.

Haurem d'esperar, però, al pla Pidal de 1845 i sobretot a la Llei Moyano de 1857 per tal que l'estructura educativa adopti la forma que s'ha perpetuat fins a la Llei d'Educació de 1970. Altrament voldria remarcar que, en aquest període, la relació que s'estableix entre els fets polítics i els canvis en el món educatiu resulten molt evidents.

L'ensenyament universitari

Aquest fet que acabo d'assenyalar es fa palès d'una manera especial en el món universitari català, com es pot desprendre d'una sèrie d'esdeveniments que es produeixen en aquell moment. En aquest context, cal afegir-hi, pel que fa a la Universitat de Barcelona, que la guerra carlina feia molt difícil el normal funcionament de la universitat de Cervera.

(32) «Carta de l'Ajuntament de Barcelona a Ferran VII», citada a Carrera i Pujal (1957, p. 161).

Les càtedres d'ensenyament superior, establertes el desembre de 1835³³, prèvies una sèrie de sol·licituds de les autoritats catalanes, i la inauguració dels Estudis Generals l'any següent, com a pas previ a la inauguració definitiva de la universitat barcelonina i com a conseqüència de la Reial Ordre de l'1 d'octubre de 1837, van vincular directament a l'evolució política.

Les bullangues de 1835, iniciades a Reus 16 dies després de la revolta de Saragossa, i que tingueren el màxim exponent a Barcelona en la crema de convents del juliol d'aquest mateix any, i l'incendi de la fàbrica Bonaplata al mes següent, foren, de forma indirecta, determinants per tal d'aconseguir el preceptiu permís governamental per a l'obertura de les citades càtedres. Aquest esdeveniment culminà amb el restabliment dels Estudis Generals.

Altrament, els atacs als béns de producció provocaren un viratge progressiu d'un grup important de liberals radicals cap a posicions més conservadores, atès que consideraven la indústria i el treball els pilars fonamentals de la societat. En aquest context, els esdeveniments de principis de 1837, de caràcter eminentment polític, tingueren una resposta contundent de les autoritats; les propostes revolucionàries quedaren, per tant, frenades i portaren a la Constitució de juny de 1837, fruit d'un consens entre liberals progressistes i moderats.

És en aquesta conjuntura que naixerà la nova universitat barcelonina; moderada, en aparença, però que, malgrat tot, recordava inicialment el caràcter revolucionari de 1822. Tot i que en la nova universitat se seguiren els plantejaments del Reglament de 1821, en el projecte inicial de la nova Universitat de Barcelona hi ha una novetat específica en relació a la universitat del trienni. Cal constatar la major importància que hom atorgava a les ciències experimentals, les quals havien fet un salt remarcable, des de finals del segle XVIII a la tercera dècada del segle XIX, gràcies a les càtedres de la Junta de Comerç i de les acadèmies.

Aquesta nova situació política i acadèmica donà origen a les càtedres organitzades per l'Acadèmia de Ciències, a l'inici del curs 1835-1836, quan aquesta institució establí noves càtedres de caràcter científic, com és ara, les d'Astronomia, Mecànica, Mineralogia, etc.³⁴

La inauguració de la Universitat va tenir lloc el 18 d'octubre de 1837, quan feia 301 anys del seu primer establiment, el 1536³⁵, amb discursos del rector Joan Pujol³⁶, i del secretari Ramon Martí d'Eixalà. Incloc un fragment dels discurs del secretari que reflecteix els principis del liberalisme moderat amb què naixia la nova universitat, barrejat amb l'idealisme dels il·lustrats. L'autor identifica el principi de progrés amb el desenvolupament de les ciències, sobretot les ciències morals i polítiques.

(33) Sobre la creació d'aquestes càtedres i l'evolució de la universitat en aquests anys, podeu consultar Cuesta i Escudero (1977).

(34) Consulteu Roura (1980, pp. 52-65) i Monés (1987a, pp. 14-15, notes 10 a 20), i el capítol «El retorn de la Universitat a Barcelona (1837-1857)», a *L'aportació de la universitat catalana a la ciència i a la cultura* (Barcelona, L'Avenç, Estudis, 1981; pp. 24-25).

(35) En realitat, el Consell de Cent va aconseguir d'Alfons el Magnànim, el 1450, el privilegi d'establir un Estudi General amb totes les facultats. Atès, però, que aquesta Institució va tenir molts problemes per desenvolupar-se, no és estrany que el 1837 donessin el 1536 com a data de la inauguració, ja que, a partir d'aquest moment, la vida acadèmica es desenrotllà sense interrupcions fins el trasllat a Cervera.

(36) El nou rector explicava molt gràficament el que va representar per a la cultura la destrucció de la Universitat de Barcelona i el trasllat a Cervera. Vegeu Pi i Arimon (vol II, p. 152).

«[...] un principio nuevo va desarrollándose en secreto; principio de conservación y progreso, de felicidad individual y de prosperidad pública; y cuyo influjo bienhechor no tiene otros límites que los del universo. Hablo de las ciencias, Padres académicos, y en particular las que tienen por objeto las relaciones morales del individuo y de la especie y las causas generales bajo cuyo influjo nacen, progresan y se anonadan las sociedades políticas»

«[...] y el Reinado de la sabiduría se establecerá y su trono no tendrá fin [...]»

«Saludemos con respeto reinado tan augusto [es refereix al regnat de la Intel·ligència] y congratulémonos de que su aparición coincida con el restablecimiento de este Cuerpo literario en la capital del antiguo principado» (Roura, 1980, p. 67).

Les lluites internes entre els grups vinculats a l'Antic Règim i els liberals, en un primer moment pel que fa al nomenament de rector i més endavant entre liberals progressistes i liberals conservadors per problemes acadèmics, també tenien relació amb el món polític. És probable, caldria confirmar-ho, que hi haguessin diferents projectes universitaris, una major preocupació a favor de les disciplines pures i experimentals per part dels progressistes i un major interès envers les humanitats per part dels altres, tot i que probablement s'hi barregeren altres mòbils, fins i tot personals (Monés, 1987b, p. 41 i p. 48 nota 84; 1987a, p. 15).

Respecte a això, les declaracions d'impulsar una universitat més vinculada a l'entorn socioindustrial, com figurava fins i tot a la declaració de principis, no es reflectiren en la nova realitat acadèmica (Monés, 1987a, p. 19 nota 27). Als problemes universitaris interns, alguns de caràcter polític, calia afegir-hi la delicada situació que es vivia arran del final de la primera guerra Carlina i les primeres lluites obreres que determinaren el triomf –ja definitiu– dels liberals moderats en connivència amb sectors de l'Antic Règim que es perpetua fins a la Revolució de 1868³⁷.

Amb el temps, l'impuls inicial anà cedint i s'acabà configurant una universitat mediatitzada pel poder i, malgrat que no es va poder comparar amb la universitat de Cervera, va haver de conformar-se en ser una de les millors universitats de províncies, perquè, com ja es preveia a l'Informe Quintana, de veritable centre d'ensenyament superior només n'hi havia d'haver un, la Universitat Central de la capital espanyola (Quintana, 1813, pp. 175-191).

Han passat molts anys i els vicis d'origen no han estat superats. Fins i tot els canvis dels últims temps no desvirtuen el paràgraf que us ofereixo tot seguit, escrit el 1987 amb motiu del 150è aniversari de la fundació de la nova universitat:

«[...] l'historiador de l'educació té la impressió que aquesta problemàtica universitària [...] no ha estat, més de cent cinquanta anys després, encara superada i resolta. No s'ha superat un pla viciat d'origen. Més aviat ha semblat que aquest "viciament" ha acabat enterbolint la ciutadania. Ni la síndrome centralista ni la del professor-funcionari, ni la de la picaresca i manca de seriositat que presideix el sistema de provisió d'universitaris, ni les del monopoli estatal d'ensenyament públic i de recerca, han estat enfrontades amb voluntat de trobar alternatives universitàries viables» (Solà i Gussinyer, 1987, pp. 24-27).

L'ensenyament secundari

Tot i que com ja he assenyalat, s'anava assumint la divisió de l'ensenyament en tres graus, la dita divisió no acabava de fixar cada una de les seves funcions, sobretot perquè no quedava clar el paper que havien de jugar en la nova organització els vells

(37) Pel que fa a la problemàtica universitària d'aquests anys, tot i que sigui una visió molt eclèctica, per cert d'un liberal moderat, podeu consultar Roura (1980, pp. 76-82). Quant a una informació més completa podeu veure Palomeque Torres (1974; p. 212 i ss).

col·legis d'humanitats o el mateix Seminari Conciliar, centres que no responien, aleshores, a les idees dels responsables educatius.

Al 1833 existien a Catalunya encara moltes escoles de Llatinitat³⁸. A partir d'aquest moment, però, alguns centres d'ensenyament secundari es reformaren per adaptar-se als nous reptes i se'n crearen de nous. Recordo a continuació els que a Catalunya tingueren una major incidència en aquells anys:

- Estudi Literari de Tarragona, reformat el 1834, que es convertirà en Institut de Segon Ensenyament (Reial Ordre de 13/XI/1845).
- Col·legi Carreras, un dels centres privats d'ensenyament primari i secundari de major prestigi al llarg del segle XIX (Reial Ordre de 10/X/1835).
- Instituto Barcelonés, creat per la Societat del Foment de la Il·lustració, amb una clara vocació pedagògica i filantròpica, que començà la seva activitat acadèmica el curs 1837-1838.
- Col·legi d'Humanitats de Figueres, reformat el 1839, per adequar-se a les noves demandes socioescolars. Parlaré breument dels dos darrers.

L'Institut Barcelonès, pel que fa a la denominació, s'avançava al nom oficial que s'adoptà el 1845. En aquest centre, que més endavant canvià el nom pel de Col·legi, els alumnes hi cursaven les ciències experimentals, algunes classes de formació professional, música, ball, esports i els idiomes francès, italià, anglès, i fins i tot alemany, llengües que ja feia uns anys que interessaven a una burgesia en expansió³⁹. El professorat era molt qualificat. Hi trobem algun catedràtic de la universitat restaurada, com Ramon Martí d'Eixalà, que en fou director durant un parell d'anys i fou substituït per Josep Simon i Rubís, també professor d'Humanitats a la universitat⁴⁰.

Pel que fa al Col·legi d'Humanitats de Figueres, fundat el 1839, és una continuació del col·legi fundat pel mestre Julià González de Soto. En l'any esmentat, l'Ajuntament de Figueres obtingué la concessió de l'edifici de Sant Francesc per establir-hi un Col·legi d'Humanitats agregat a la Universitat de Barcelona. En aquest local s'hi traslladaren també dues escoles primàries i una altra de Llatinitat que ja existia a la població. Aquest Col·legi, que intentà adaptar-se als nous temps, fou inaugurat el 18 d'octubre de 1839 i esdevingué Institut oficial per una Reial Ordre (15/XI/1845), l'únic centre que s'establí a Catalunya al marge dels centres d'ensenyament secundari de les capitals de província⁴¹. Aquest interès per establir

(38) El 1833 existien al Principat, segons sembla, les següents escoles de Llatinitat: Reial i Pública Escola de Gramàtica Llatina, Vilanova i la Geltrú; Retòrica i Gramàtica, d'Olot; Col·legi de Dominics, de Solsona; Escola de Llatinitat, de Castelló d'Empúries; Escola d'Humanitats, de Badalona; Col·legi de Sant Pere Nolasc, de Lleida; Sant Pau, de Barcelona.

(39) A començaments del segon període absolutista, el 1824, la Junta de Comerç, obligada a suprimir les càtedres d'Economia Política i Constitució, va obrir classes de francès, anglès i italià amb força èxit. Vegeu Monés (1987b, pp. 156-163).

(40) En referència a aquest centre, podeu consultar Instituto Barcelonés. Colegio de primera y segunda enseñanza a cargo de la Sociedad de Fomento de la Ilustración. Exámenes públicos de primera educación, elocuencia. (Barcelona, 1842).

(41) Vegeu Marquès (1985). En aquest treball l'autor ofereix dades sobre el fundador, l'activitat acadèmica i pedagògica, l'alumnat i el professorat del Col·legi d'Humanitats i dels primers anys del nou Institut. Al·trament, inclou un apèndix González de Soto, J., *Prospecto del Colegio de Humanidades* (Figueras, Imp. Gregorio Matas, 1839).

nous Col·legis d'Humanitats o reformar els ja existents, era, en aquell moment, molt freqüent arreu de l'estat espanyol⁴².

Aquests dos col·legis, juntament amb d'altres, quedaven en part integrats a la universitat, on hi cursaven, en la major part dels casos, cursos de filosofia⁴³.

Una de les prioritats d'aquesta època fou la preocupació per introduir les ciències pures o experimentals al currículum dels nous centres d'ensenyament secundari, fossin reformats o establerts de nou. Aquesta preocupació, no es limitava als liberals vinculats al poder, sinó també en alguns grups que podríem considerar que formaven part de la il·lustració catòlica; en aquest sentit, recordo especialment Joaquim Llaró, Ramon Martí d'Eixalà, i Jaume Balmes, els iniciadors de l'anomenada escola filosòfica catalana, així com també Ramon Muns.

Citaré, a tall d'exemple, l'interès de Jaume Balmes per la docència en els seus diferents graus i sobretot per l'ensenyament de les ciències, especialment les matemàtiques, sempre però que el seu coneixement no entrés en conflicte amb les creences religioses, com queda explícit en el paràgraf següent:

«Reciba un joven una buena educación oral y religiosa y dejad luego que se aficiona a las matemáticas y ciencias naturales, que se entusiasme por esta clase de estudios, que se acostumbre a pasar largas horas en la soledad de su gabinete embebido en sus meditaciones y en sus cálculos, y a buen seguro que su familia no tendrá que arrepentirse, antes podrá dar el parabién, no sólo por sus progresos científicos, sino por su conducta moral y religiosa»⁴⁴.

L'ensenyament primari

La revolució d'agost de 1835, a la qual em referia no fa gaire, va inaugurar una etapa totalment nova que es caracteritzà per l'aparició, a casa nostra, del socialisme utòpic, fourierisme i saint-simonisme, període que durarà escassament dos anys, però durant els quals a través, sobretot, del diari *El Vapor* i el periòdic *El Propagador de la Libertad* podem conèixer, amb una certa profunditat, les propostes d'aquestes doctrines pel que fa, sobretot, a l'extensió de l'escolarització i als drets escolars de les classes populars.

El fourierisme s'ha d'identificar a casa nostra amb el gadità Joaquín Abreu, que signava *El Proletario*, del qual fa relativament poc que coneixem la seva ascendència⁴⁵. Les propostes de Joaquín Abreu no foren massa ben vistes des d'un primer moment pel propi diari, fet que es va agreujar arran d'un article on *El Proletario* justificava l'incendi de la fàbrica Bonaplata⁴⁶.

(42) Pel que fa a l'estat espanyol, globalment, vegeu Viñao Frago (1982, pp. 193).

(43) Vegeu Palomeque Torres (1974). En aquest text, trobareu el nombre d'alumnes dels diferents centres d'ensenyament col·legial incorporats a la universitat des del curs 1837-38 fins al curs 1844-1845, amb algunes llacunes, però.

(44) Balmes, J. *Discurso inaugural de la cátedra de matemáticas de Vich pronunciado en 1º de octubre de 1837*. (*Obras Completas*, vol. VIII, p. 573), citat a Vilanou (2007, p. 37). En aquest mateix any es va presentar un treball amb un títol molt simptomàtic, Muns i Serinyà, R., «Discurso sobre la utilidad que acarrearía al Estado la instrucción de los curas párrocos en las ciencias naturales y exactas», *Boletín de la Real Academia de Ciencias y Artes*, núm. 9, 1841, llegit a la sessió del 17 de març de 1837.

(45) Tot i que els autors catalans desconeixien, fins fa relativament poc, qui era *El Proletario*, es tractava del gadità Joaquín Abreu que també publicava els articles que enviava a *El Vapor* i a *El Grito de Carteya* d'Algesires. Vegeu Maluquer de Motes (1970, pp. 10-12) i Elorza (1975). Una bona part del llibre està dedicat a J. Abreu (1782-1851).

(46) Vegeu *El Proletario*, *El Vapor* (27.1.1836).

Quant als problemes educatius, seguint al seu mestre Fourier i al marge dels corrents de l'època –educació per a tothom, igualtat davant de l'educació, laïcisme, etc.–, es manifestava a favor del naturalisme, així com de l'ensenyament integral, és a dir, intel·lectual i material, sempre però que no s'atemptés contra la individualitat i es manifestava a favor que els capitalistes col·laboressin a l'educació dels fills dels proletaris.

«Com que d'ençà que sóc al món sento repetir sense parar que la difusió de les llums, la il·lustració, és la veritable causa del bé, i veig que aquesta s'allunya a mesura que em faig vell, he arribat a sospitar i a creure, després de fer-ne l'examen, que a la paraula il·lustració no tothom uneix la mateixa idea. La il·lustració, a parer meu, consisteix no tant en el nombre d'idees sinó en la seva exactitud; jo anomeno il·lustrat l'home que té, posem per cas, vint idees exactes i xerraire aquell que en té cent d'errònies».

«[...] pretén de santificar el principi pel qual és impossible de donar educació a la gran majoria del poble».

«[...] la mínima part del poble estudia, mentre que quasi la totalitat està destinada a la ignorància».

«és necessari [...] de donar a tothom la instrucció que li cal [...]»

«El que hem dit fins ara fa referència a la instrucció pública. Quant a la privada, és quelcom molt diferent. Per a ella s'estableix un dogma tan admès com el que acabo de combatre i amb conseqüències tan o més funestes; i diuen que el pare és el preceptor natural del fill i a l'acte, la multitud naixent és lliurada a la multitud ignorant [...]».

«El que es reclama és educació integral, és a dir material i intel·lectual; una mesura que satisfés totes les capacitats [...] passades, presents i venidores, tal com fora la transmissió dels coneixements d'acord amb la natura»⁴⁷.

A continuació recollim un fragment d'un article de la redacció de *El Vapor* emparant-se en el primer article de *El Proletario* publicat dos dies abans i que ja apuntava que *El Proletario* no duraria gaire temps.

«[...] Trátese primeramente de llamar la atención de los capitalistas de toda especie para que conozcan cuánto interés tienen en mejorar la suerte de la clase proletaria. Instrúyase a ésta y en particular a sus hijos, poniéndolos en estado de mejorar su suerte, ayudados de la clase capitalista, si corresponden a los beneficios que en su favor se hagan [...]»⁴⁸.

Mentre que la crema d'esglésies no va ser excessivament mal vista, l'incendi de la fàbrica Bonaplata va causar un gran impacte. Arran d'aquest fet hi van haver pressions dels industrials catalans sobre la pròpia premsa que comportà una presa de posicions més conservadores, fins i tot en alguns individus com Covert Spring, Andreu Fontcuberta, etc.⁴⁹

Les manifestacions en contra de la naixent indústria van originar una marxa enre dels sectors vinculats al saint-simonisme, que no veien amb massa bons ulls algunes propostes dels sectors més radicals a favor de la igualtat, el sufragi universal i la independència de Catalunya. Segons aquest grup, la igualtat s'havia de reivindicar a mig o llarg termini perquè primerament calia que tothom fos igual enfront de l'educació, amb la qual cosa havia de ser gratuïta per aquells que no la podien pagar.

«La igualtat reclamada pels demagogs és una il·lusió [...] La igualtat justa i possible, que nosaltres reclamem per als homes, és un dret igual al desenvolupament de llurs facultats físiques, intel·lectuals i morals. La nació ha de facilitar a tots els ciutadans iguals mitjans d'obtenir aquest desenvolupament sense cap de les distincions que han donat fins ara el naixement i la riquesa» (*El Vapor*, 29.8.1836).

(47) *El Proletario*, *El Vapor* (18.12.1835), citat a Ollé i Romeu (1969, pp. 25-28).

(48) «Los proletarios», a *El Vapor* (21.11.1835); text citat a Fontana (1988, p. 266). Els dos articles foren publicats abans de l'article de *El Proletario* sobre l'incendi de la Fàbrica Bonaplata.

(49) Tot i que semblava que el seu nom real havia de ser Fontcoberta, algun autor ho havia qüestionat. Ollé i Romeu havia trobat alguna referència sobre una biografia seva apareguda a Perpinyà; finalment s'ha pogut aclarir definitivament. Vegeu Ghanine (2002).

«[...] de proporcionar la educació convenient a todos los jóvenes del estado sino de darla gratuita cuantos no puedan costearla. Sólo así cumplirá con la obligación que le impone la sociedad y sólo así la palabra igualdad⁵⁰ podrá no ser un fantasma, un sueño o un espectro horroroso» (*El Vapor*, 3.12.1836).

«Proletarios! os engañan cuando os hablan seriamente de semejantes desatinos [fan referència a la igualtat]. La única mejora útil y razonable para vosotros es la de proporcionaros todo el trabajo posible y la instrucción que os hace falta» (*El Vapor*, 21.1.1837).

Com és sabut, el sufragi universal, limitat als homes, no es va aconseguir fins a finals del segle XIX. A les votacions només hi tenien dret els que figuraven en el cens (vot censatari), on les classes populars no hi estaven representades. Els liberals arribaven a la conclusió que calia esperar un temps per tirar endavant l'esmentada reivindicació:

«[...] las masas del pueblo no poseen el grado de instrucción necesario para tomar parte en funciones tan augustas [electorals]. No es decir que despreciemos estas masas que pretendamos reducir las eternamente a la triste condición de ilotas; pero creemos prudente, indispensable, que antes de llamarlas a ejercer un acto de soberanía se las instruya. En una palabra, como hemos dicho muchas veces [...] débese gobernar *para* el pueblo y *no por* el pueblo» (*El Vapor*, 24.1.1837)⁵¹.

Fa la impressió que més que no pas un corrent favorable a la independència, ens trobem amb un corrent contrari que expressa una por, no del tot real, a la separació d'Espanya, tot i les queixes contínues, a vegades d'ells mateixos, de la dependència de Castella. Al davant d'aquestes prevencions hi havia evidentment els industrials, però molts altres sectors de la petita burgesia i de la menestralia que no veien amb bons ulls una aventura d'aquesta naturalesa; com és lògic suposar, es tractava de la por de perdre el mercat espanyol, un mercat en potència⁵².

L'incendi de la fàbrica Bonaplata i la revolta de la Jamància uns anys més tard ens situen en un nou context sociolaboral, on els joves liberals ja no figuraran a l'avantguarda⁵³. Les reivindicacions a favor del naixent proletariat vindran de la mà d'altres grups que aniran apareixent a mesura que la burgesia, aliada amb el poder central, es consolida a Catalunya.

L'educació femenina

El marc legal

No cal que insisteixi en el fet de la poca importància de l'educació femenina a finals del segle XVIII, tot i que s'observen canvis a conseqüència de la Guerra Gran (1793-1795). Inicío l'estudi però, a partir de la guerra del Francès, de les Corts de Cadis i de

(50) *El Vapor* del 25 de desembre de 1836 publicava un article on es considerava que la única igualtat possible s'havia d'aconseguir amb el desenvolupament de la intel·ligència.

(51) Hom insistia també en la necessitat que el capital col·laborés amb el treball. Els industrials escolaritzant els treballadors i els obrers acceptant les noves relacions de producció. Vegeu Fontcuberta, A. *El Propagador de la Libertad* (Barcelona, 1837); tom II, pp. 132-134.

(52) No és pas que no hi hagués declaracions a favor de la independència, però les contràries vinculades a la necessitat d'impulsar el mercat espanyol tenien molt més de pes. Foren múltiples les declaracions en contra de la independència de Catalunya, una de les més significatives, la declaració de la Comissió de Fàbriques, que agrupava els fabricants de filats, teixits i estampats de cotó, publicada a *El Vapor* (1.1.1837). Aquest text es pot consultar a Cucurull (1975, pp. 105-108).

(53) Hi ha molta bibliografia sobre el tema, generalment dels autors esmentats. Quant a les propostes econòmiques, són molt interessants les valoracions sobre el socialisme utòpic en el període 1835-1837 a Lluch (1973, pp. 339-346).

l'Informe Quintana, en el qual l'educació de les noies, seguint el corrent establert des de feia temps, passava a un segon terme.

«[...] La Junta entiende que, al contrario de la instrucción de los hombres que conviene sea pública, la de las mujeres debe ser privada y doméstica; que su enseñanza tiene más relación con la educación que con la instrucción propiamente dicha; y que para determinar bases respecto de ella era necesario recurrir al examen y combinación de diferentes principios políticos y morales y descender después á la consideración de intereses y respetos privados y de familia...» Informe Quintana (Quintana, 1813, p. 190).

Tot i aquesta actitud inicial, el recorregut que té lloc, a nivell legal, entre 1813 i 1838 és força remarcable com mostra el Reglament de les escoles primàries de 1838 que equipara, amb alguna limitació, l'ensenyament primari dels nois al de les noies, quan afirma en el seu article 92, tot i que sense massa convicció, que:

«Las disposiciones de este Reglamento serán comunes a las escuelas de niñas, en cuanto le sean aplicables, sin perjudicar a las labores propias de su sexo»⁵⁴.

Enmig tenim el projecte que es presentava a les Corts el 7 de març de 1814, que assenyalava el caràcter acadèmic de l'ensenyament femení, on ja es preveia l'ensenyament de llegir, escriure i comptar, i el de 1821 on s'afirmava que en l'aspecte de continguts, «en la parte de instrucción literaria» no hi havia d'haver diferències teòriques entre l'ensenyament dels nois i el de les noies⁵⁵.

Cal precisar, però, que la Llei Moyano de 1857 feia diferències pel que fa als continguts del primer ensenyament entre els nois i les noies⁵⁶. Caldrà esperar el Decret Romanones de 26 de gener de 1901 per tal que s'estableixi un currículum comú, tot i que es mantenen les labors com una matèria exclusiva de les noies.

Els canvis ideològics en l'ensenyament femení

Hi ha molta bibliografia sobre els canvis que es produeixen en les propostes educatives, a conseqüència de la Guerra Gran, a favor de la igualtat de la dona enfront de l'educació⁵⁷. Després d'un parèntesi resulta molt interessant observar l'evolució que es produeix durant el Trienni Liberal, malgrat que convé no oblidar que es tracta d'una problemàtica que anava més enllà del món educatiu.

Al marge d'aquesta qüestió, doncs, se superen diverses pràctiques vexatòries per a les dones. Es deixa sense efecte la prohibició que existia per tal que les dones no poguessin abandonar determinats convents, es decreta la igualtat de drets per a les monges i els frares pel que fa a la secularització, etc.

Quant a l'educació femenina pròpiament dita, convé consignar una sèrie d'articles que apareixen al llarg del trienni a la premsa de la capital catalana, alguns

(54) *Reglamento provisional de las escuelas públicas de instrucción primaria elemental* (26 de novembre 1838). Convé precisar que l'article 92 és el darrer del Reglament; fa la impressió com si els diputats s'haguessin descuidat de la qüestió de l'ensenyament de les noies.

(55) Aquest text es pot consultar a Ruiz Berrio (1970, pp. 361-393).

(56) Segons aquesta Llei (Títol I), les noies no havien d'estudiar Agricultura, Indústria ni Comerç, ni tampoc, Geometria, Dibuix Lineal, Agrimensura, Física i Història Natural, disciplines que s'havien de substituir per Labors, Dibuix aplicat a les Labors i Nocions d'Higiene domèstica.

(57) Vegeu «Discurso sobre la educación del bello sexo» (anònim), *Diario de Barcelona* (2-9.11.1795), i AHC «El caballero de las tres D.D.D», *Diario de Barcelona* (29-30.6.1796). Consulteu Venini i Redin (1991, p. 70; aquest article és un resum de la seva tesi doctoral: *L'educació femenina a Barcelona a la Il·lustració catalana. 1780-1808* (Universitat de Barcelona. Departament d'Educació Comparada i Història de l'Educació). Vegeu també Desmanyer i Congoreda, Maria Egipcíaca, *Diario de Barcelona* (27-28.11.1792).

escrits per homes però altres per dones, que sempre signaven amb les inicials que, d'altra banda, no sabem si corresponien als seus noms reals, probablement perquè els temps no ho permetien. En èpoques posteriors, però, aquests autors/es no apareixen ni amb pseudònims. Haurem d'esperar la segona meitat del segle XX perquè la igualtat o quelcom similar enfront de l'educació entre els nois i les noies, comencés a ser possible. El fragment que veurem tot seguint és un bon exemple del que acabo de dir.

«¿Por qué habiendo los hombres establecido academias científicas [...] únicamente nombran las de su sexo y nada hablan del nuestro? ¿Qué prejuicios o ventajas podría acarrear a la Nación el que disfrutásemos nosotras de la pública ilustración? ¿Por qué finalmente los entendimientos ilustrados en vez de zaherirse e injuriarse no dedican algunos momentos a favor nuestro declamando para destruir los restos de la envejecida preocupación y fanatismo, que consideraba como cosa perniciosa que aprendiésemos a leer y escribir?» (*Diario de Barcelona*, 17.6.1820).

Al cap d'uns mesos, durant el mateix 1820, agraint un article de Tomàs Bruguera que també signava amb pseudònim⁵⁸, la ciutadana F.S. publicava un treball on, a més d'afirmar que les dones estaven capacitades per a l'estudi de la Medicina, el Dret, la Constitució, l'Estadística i l'Economia Política, apuntava que les dones comencessin a exercir alguns oficis mecànics.

«[...] tanto estos oficios mecánicos como los de alpargatero, cordonero, confitero, cocinero, calderero, en una palabra todo oficio que no exija la robustez de los hombres debe estar proscrito para ellos y anejo a las mujeres. Demasiados oficios les quedan de albañiles, herreros, caldereros, plateros, carpinteros y otros infinitos a que dedicarse y ojala que pudiésemos reemplazarlos todos»⁵⁹.

Aquesta reivindicació, però, com ja he apuntat, va quedar silenciada i no tornà a aparèixer amb força, a casa nostra, fins a la segona meitat del segle XX. És lògic, doncs, que no tingués prou ressò ni durant el Trienni Liberal, un dels moments àlgids del liberalisme progressista. És evident que aquest moviment a favor dels drets socioculturals de la dona, afavorits per la llibertat d'impremta, va generar una dura oposició que queda clarament reflectida en el paràgraf següent:

«Y así como el buey se ve que ha nacido para el trabajo, el ave para bolar, el galgo para cazar, el asno para la carga, el caballo para la guerra, la mona para el divertimento, y la gallina gorda para la cocina, así mismo la mujer no es en el mundo más que para hacer mal»⁶⁰.

La realitat educativa

El fet més evident, com podeu veure en els gràfics que s'adjunten a l'annex és l'escassíssima importància percentual, a tots nivells, de l'ensenyament femení. D'altra banda, els il·lustrats incideixen en la necessitat de donar un nou caràcter a l'educació de les noies de la noblesa i de la naixent burgesia, per incidir en la funció social i laboral de les esposes de nobles i burgesos.

(58) Vegeu Aruguera, Somat (Bruguera, Tomás) «Apología o bien sea dictamen imparcial sobre el descuido de instruir a las mugeres, por el que se prueba el derecho que tienen las monjas a su secularización». Barcelona, Viuda de Sastres e hijos, 1820; anunciat al *Diario de Barcelona* (18.9.1820). Recollit a Saenz Rico-Urbina (1973, pp. 270-273).

(59) Vegeu F.S. «Carta Eucarístico-Política de la ciudadana F.S. a D. Somat Aruguera, por su apología al bello sexo». *Biblioteca de la Diputación Provincial de Barcelona* (avui Biblioteca de Catalunya) [Fullet Bonsoms, núm. 6724].

(60) Vegeu Anònim «Registro y estado de la imperfección, ruindad y malicia de las mugeres. Sácase de la sagrada escritura y de otros muchos autores de crédito erudito, sacros y humanos. Dedicase a la muger buena, perfecta y virtuosa». (Barcelona, Imprenta de Pedro Maymo) [Fullet Bonsoms, 3815, p. 13].

A finals del segle XVIII, l'educació que se sortia dels límits de la costura estava reservada a les noies dels esmentats grups socials⁶¹. En relació amb la introducció de noves matèries en el currículum, la influència de la Revolució Francesa fou determinant. A partir d'aquest moment trobem en les escoles dedicades a l'educació d'aquests sectors, noves disciplines: castellà, francès, les quatre regles, geografia i història, a les quals s'inclouria més endavant una certa formació artística. Aquesta formació, que començà a adquirir un pes important al Principat, d'ençà, més o menys, del Trienni Liberal (Saenz Rico-Urbina, 1973), no estava pensada en funció del mercat de treball, sinó per atendre les funcions de mestressa de casa i d'esposa en el marc de les noves relacions socials⁶².

El més important d'aquests anys és el fet que es comença a dibuixar l'escola femenina que ha arribat fins avançat el segle XX. Es tracta del pas d'uns centres on les nenes aprenien a cosir i brodar, en alguns casos a llegir i molt poques vegades a escriure⁶³, en una escola on les noies hi anaven a aprendre de llegir, escriure i aritmètica, malgrat les labors que continuaven jugant un paper de primera fila.

Finalment haig de dir que a les zones urbanes de Catalunya, amb un creixent pes qualitatiu i quantitatiu sobre el conjunt de la societat, les noies de famílies benestants adoptaren les pautes de la societat industrial i una sèrie de noves actituds, entre elles el nexa escola-societat, amb els ulls fixos en allò que venia de fora, especialment de França.

Els aspectes quantitius

Els catalans, d'una manera especial a les zones urbanes i la gent amb un cert nivell de renda, al no existir una xarxa pública prou important i sense l'ensenyament gratuït a càrrec de l'Església, cercaren en l'escola privada la solució als seus problemes educatius. Malgrat que els canvis legislatius jugaren un paper que no es pot negligir, ni molt menys, cal que em refereixi a la presència de l'ensenyament privat, un dels trets característics de l'escola primària i secundària particular que comença a tenir un paper rellevant, únicament però a les zones urbanes i sobretot a Barcelona. Aquesta tendència, que ja s'observava a finals del segle XVIII i principis del XIX (Saenz Rico-Urbina, 1973, pp. 15-19), s'accelera en els anys següents on, com a contrapartida, l'escola pública començà a jugar un cert paper sense eixugar, en cap moment, el dèficit escolar.

Tot i que les diferències en els percentatges d'escolarització s'aniran retallant, a finals de la primera meitat del segle XIX, però, aquestes diferències seran encara notables, sobretot a les províncies de Girona, Lleida i Tarragona com podeu observar en les taules annexes, on també s'observa que el percentatge de mestres titulats és molt més alt que el de les mestresses. És bo recordar, en aquest sentit, que el 1845 s'havien establert Escoles Normals a totes les capitals de província i que la primera escola Normal femenina catalana es va crear a Barcelona el 1860.

(61) Si us interessa conèixer aquest nou model, consulteu Lázaro Lorente (1984, pp. 101-113).

(62) Tot i el fre del segon període absolutista, a partir del Trienni Liberal s'observa entre les classes mitjanes un major interès envers l'educació de les noies.

(63) El cens de 1887 encara separava el llegir de l'escriure; aquesta separació tenia, en aquells anys, encara un cert sentit, almenys pel que fa a les noies, ja que moltes aprenien a llegir però no a escriure.

Malgrat els obstacles legals i socials, l'ensenyament femení va anar progressant, tot i que lentament⁶⁴. Cal constatar que les noies, a mesura que avançava el segle XIX, s'aniran equiparant als nois, com a mínim, a nivell primari. Les equiparacions en el terreny de l'ensenyament secundari i universitari no es produiran fins avançat el segle XX. Per entendre la nul·la existència de l'ensenyament públic a l'escola primària abans de la reforma liberal, i de la situació vint anys més tard, a l'annex us ofereixo cinc taules següents, sobre la ciutat de Barcelona i les quatre províncies catalanes. Respecte a la formació que anava més enllà de la costura, estava reservada per a les noies de bona família on, a més de les labors, s'ensenyava lectura, escriptura i catecisme, ja abans de la Reial Cèdula de Carles III.

Un dels trets més rellevants de l'educació al llarg de la major part del segle XIX són les diferències entre els diversos grups socials. Mentre les classes mitjanes i altes miren l'educació com un bé imprescindible, a l'altre cantó no podem pas dir el mateix. El contrapès de l'Estat que facilitava ensenyament gratuït als que no se'l podien costejar, no va tenir efectes en el món real, atès que la situació laboral de la classe obrera impedia la seva escolarització.

Reflexions actuals entorn del canvi escolar dels segles XVIII i XIX

L'evolució de l'ensenyament, en el període estudiat, tant a l'extensió de l'escolarització masculina i en menor grau femenina, com en el context del pensament escolar, va sofrir un canvi transcendent i ens començà a situar en el món modern. Les noves idees seran, en part, recollides en el canemàs legislatiu espanyol, completat el 1857. Altres idees seran presents en el discurs politicoeducatiu dels anys posteriors.

Ja aleshores, a mesura que avançava el segle i ens endinsàvem al segle XX, començaren a sorgir una sèrie de preguntes, com ara si la divisió de l'ensenyament en tres graus pensats per satisfer les necessitats de tres grans grups socials (classes populars, classes mitjanes i classes altes), havia respòs als anhels politicoeducatius d'aquests grups. També sorgia l'interrogant sobre si la llei Moyano de 1857 era adequada per impulsar una societat moderna.

Quant a Catalunya es farà present ben aviat la següent qüestió: El nou marc socioeducatiu i socioeconòmic espanyol, que ignorava la nostra realitat sociohistòrica i sociolingüística, havia de representar un motor o més aviat un fre per a la nova societat urbanoindustrial que s'anava construint al nostre país?

Altrament, tenint en compte que el projecte espanyol, dins d'unes coordenades especials, era un projecte europeu que trigaria quasi dues centúries a fer-se efectiu, em plantejo, a partir de determinades reflexions, altres qüestions de caràcter global que presento esquemàticament.

El segle de les llums, com diu Foucault, va inventar les llibertats però també les disciplines. El llenguatge rousseunià de la llibertat, la individualitat, l'espontaneïtat,

(64) Cal precisar que fins el cens de 1877, les dades no són prou fiables. Quant als canvis des d'aquest cens fins a finals de segle XIX, podeu consultar Monés i Pujol-Busquets, J. (1980) «Algunes reflexions sobre l'analfabetisme a finals del segle XIX». *Actes de la IV Jornades d'Història de l'Educació al Paísos Catalans*, Tarragona (*Full Informatiu* de la Societat d'Història de l'Educació dels Paísos de Llengua Catalana, 1987, pp. 122-128).

de l'autonomia, han propiciat l'examen, la inspecció, el reconeixement, la prova, l'avaluació, l'interrogatori, el registre, la classificació, en una paraula, la jerarquització.

Els principis de la lògica, la mecànica de l'educació occidental nascuda pels volts del segle XIII, en certa manera es mantenen, tot i que camuflats. L'educació se segueix expressant dins de la categoria del pensament escolàstic, secularitzat el segle XVIII. Continua vigent la concepció de la carrera escolar com una llarga i cruenta successió de proves i la jerarquització i sacralització del saber i de la cultura.

Hom pensa, amb alguna prevenció però, que el nostre sistema d'ensenyament, amb exclusió de la seva dimensió física i de la seva universalització, no ha canviat massa amb el temps. Exàmens, títols, lliçons, manuals escolars, tot plegat dins del mateix ritual, no han canviat en la seva essència. Finalment cal preguntar-se quin és ja i quin serà l'efecte de la revolució digital a l'escola.

Annex. Taules estadístiques

**Taula 1. Dades escolars de la ciutat de Barcelona (1821).
Instrucció pública elemental. Escoles de primeres lletres**

Escoles		Nombre de mestres	Nombre d'alumnes
Sistema mutu simultani o lancasterià		8 mestres masculins	565
Sistema comú o antic		13 mestres masculins	1.646
Escoles gratuïtes en convents de regulars	Pares Mercedaris	1	Total 14 mestres religiosos 1.234
	Trinitaris Calçats	1	
	Franciscans	1	
	Carmelites Descalços	1	
	Servites	1	
	Agustins	2	
	Dominics	2	
	Mínims	2	
	Carmelites	3	
Total		35 (seglars i religiosos)	3.445

Notes: A les escoles s'ensenyava a llegir, escriure, comptar, catecisme, religió i política. Hi havia moltes escoles de noies, una de les quals el convent de l'ensenyança, on 703 deixebles aprenien les «labores propies del sexo» i les primeres lletres.

Taula 2. Escoles particulars. Escoles de primeres lletres i altres

Escola		Nombre de mestres	Nombre d'alumnes
Nacional casa de Caritat	Ampliació de coneixements	3	300
	Primer ensenyament	4	234
Acadèmia cívica pràctica, mètode Lancaster	Gramàtica castellana	4	47
	Francès	2	175
	Anglès	1	37
	Alemanys	1	28
	Cecs	2	
	Sord-muts	2	
	Música	1	

Taula 3. Escolapis de Sant Antoni. Escola de primeres lletres i altres

	Assignatura	Nombre de mestres	Nombre d'alumnes
Dirigides per un rector i amb el concurs de 23 docents.	Primeres lletres	2	400
	Aritmètica	1	80
	Gramàtica Llatina	1	90
	Retòrica i Poesia	1	41
	Matemàtiques	1	1

Font: Elaborada a partir de *Guía de forasteros para el año 1821* (Barcelona. En la imprenta del ciudadano Dorca), pp. 121-124. Consulteu també *Guía Estadística de Barcelona y Manual de Forasteros para el año 1836* (Barcelona. Imprenta de J. Verdaguer); en aquesta *Guía* podreu observar que no hi ha diferències significatives en relació a la *Guía* de 1821.

Taula 4. Dades escolars dels partits judicials i de la província de Barcelona (curs 1841-1842)

	Barcelona Partit Judicial	Província de Barcelona
Població	159.900	468.074
Nombre total d'alumnes	6.920	19.986
Nombre escoles públiques	22	151
Nombre alumnes escoles públiques	3.156	12.789
Nombre escoles privades	76	156
Nombre alumnes escoles privades	3.764	7.197
% alumnes en escoles públiques	45,6	64,0
% alumnes en escoles privades	54,4	36,0

Nota: En aquest mateix curs, a la província de Barcelona mentre una meitat dels nens rebien instrucció, només ho feien un 1/12 part de les nenes.

Font: Elaborada a partir de Madoz, Pascual. Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de ultramar. Vol. III, pp. 449-450.

Taula 5. Dades escolars de la província de Girona (1847)

Població	194.072
Nombre escoles	61
Alumnes masculins	6.759
Alumnes femenins	239
Alumnes escola pública	3.012
Alumnes escola privada	986
Mestres amb títol	47
Mestres sense títol	14
Mestresses sense títol	13

Font: Elaborada a partir de Madoz, Pascual. Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de ultramar. Vol. VIII, pp. 361-362.

Taula 6. Dades escolars de les província de Lleida (1849)

Població	142.727
Nombre escoles	224
Alumnes masculins	7.881
Alumnes femenins	1.251
Total alumnes	9.132
Alumnes escola pública	8.628
Alumnes escola privada	864
Mestres homes amb títol	119
Mestres homes sense títol	36
Mestres dones amb títol	4
Mestres dones sense títol	13

Font: Elaborada a partir de Madoz, Pascual. Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de ultramar. Vol. X, pp. 215-216.

Taula 7. Dades escolars de la província de Tarragona (1849)

Població	247.724
Nombre escoles públiques-nens	119
Nombre escoles públiques-nenes	14
Nombre escoles privades-nens	54
Nombre escoles privades-nenes	3
Total escoles	190
Nois escoles públiques	7.849
Nenes escoles públiques	2.790
Nois escoles privades	9.194
Nenes escoles privades	1.445
Nombre total d'alumnes	10.639

Font: Confeccionat a partir de Madoz, Pascual. Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de ultramar. Vol. XIV, p. 623.

Referències

- Aranguren, J.L. (1966) *Moral y sociedad. La moral social española en el siglo XIX*. Madrid, Cuadernos para el Diálogo.
- Ballot, J.P. (1782) *Gramática de la Lengua castellana dirigida a las escuelas*. 1836, 2a ed.
- Camp, F. (1918) «Memorial del Ayuntamiento de Barcelona al emperador Napoleón en 1811», a *Contribución al estudio de la Administración de Barcelona (1808-1814). Narración crítica basada en la documentación inédita del Archivo del Ayuntamiento. Primera parte*. Barcelona. Escuela Salesiana de Arte Tipográfico, 1920.
- Carmona i Cornet, A. (1983) *Recerca inèdita professional científica i artística de la farmàcia a Catalunya*. Barcelona [editat per l'autora].
- Carrera y Pujal, J. (1953) *La Lonja de Mar y los Cuerpos de Comercio de Barcelona*. Barcelona, Bosch Casa Editorial.
- (1957) *La Universidad, el Instituto, los colegios y las escuelas de Barcelona en los siglos XVIII y XIX*. Barcelona, Bosch.
- Castellà, G. et al. (2006) *L'Escola Pia d'Igualada. Assaig històric (anys 1732-2002)*. Igualada, Escola Pia.
- Cucurull, F. (1975) *Panoràmica del nacionalisme català. Volum II*. París, Edicions Catalanes de París.

- Cuesta i Escudero, P. (1977) *Trasllat de la Universitat de Cervera a Barcelona*. Barcelona, Rafael Dalmau, Editor [Episodis de la Història, 214].
- Demerson, G. (1962) *Don Juan Meléndez Valdés y su tiempo (1754-1817)*. Madrid, Taurus, 1971 (vol. 2).
- Elorza, A. (1975) *El fourierismo en España*. Madrid, Ediciones de la Revista del Trabajo.
- Florensa i Parés, J. (1996) *L'ensenyament a Catalunya durant el Trienni Liberal 1820-1823. El mètode dels escolapis*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Fontana, J. (1978) *La quiebra de la monarquía absoluta*. Barcelona, Ariel, 3a ed.
- (1988) «La fi de l'Antic Règim i la industrialització 1787-1868, a Vilar, P. *Història de Catalunya*. Barcelona, Edicions 62 (volum V).
- Galí, A. (1987) *Història de les institucions i del moviment cultural de Catalunya. 1900-1936. Llibre VI*. Barcelona, Fundació A.G.
- Ghanine, A. (2002) «La biografia de José Andreu Fontcuberta (Covert. Spring)». *Cercles d'Història Cultural* (Barcelona, Universitat de Barcelona), 5 (Documents), pp. 208-217.
- Iglésies, J. (1969) *L'obra cultural de la Junta de Comerç de Barcelona (1760-1847)*. Barcelona, Rafael Dalmau Editor [Episodis de la Història 120].
- Jardí, E. (1963) *Els catalans de les Corts de Cadis*. Barcelona, Rafael Dalmau editor [Episodis de la Història, 39].
- Lázaro Lorente, Luís Miguel (1984) «Joseph Isidoro Morales y la educación de la mujer», *Educación e ilustración en España. III Coloquio Nacional de Historia de la Educación*. Barcelona, Universidad de Barcelona.
- Lluch, E. (1973) *El pensament econòmic a Catalunya 1760-1840*. Barcelona, Edicions 62.
- Maluquer de Motes, J. (1970) «Presentación a Fernando Garrido», a *La Federación y el socialismo*. Barcelona, Mateu.
- Marquès, S. (1985) «El Col·legi d'Humanitats de Figueres 1839-1845», *Institut d'Estudis Gironins*, 28, pp. 381-410.
- Mercader i Riba, J. (1949) *Barcelona durante la ocupación francesa*. Madrid, CSIC (Instituto Jerónimo Zurita).
- (1971) «Ideas sobre educación pública. Un aspecto de la cultura bajo el reinado de José Bonaparte. La Junta de Instrucción Pública y la idea de las Escuelas Normales y los Ateneos». *Homenaje al Dr. D. Juan Reglá Campistol*. Valencia, Universidad de Valencia (Facultad de Filosofía y Letras); vol. II, extret d'un facsímil.
- Monés i Pujol-Busquets, J. (1987a) «Dels precedents immediats de la Universitat de Barcelona a la reforma Pidal», *L'Avenç* (Barcelona, L'Avenç SL), 110; pp. 15-19.
- (1987b) *L'obra educativa de la Junta de Comerç, 1769-1851*. Barcelona, Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona.
- Ollé i Romeu, J.M. (1969) *Introducció al socialisme utòpic a Catalunya. 1835-1837*. Barcelona, Edicions 62.
- Palomeque Torres, A. (1974) *Los estudios universitarios en Cataluña bajo la reacción absolutista y el triunfo liberal hasta la reforma Pidal (1824-1845)*. Barcelona, Publicaciones de la Cátedra de Historia Universal (Departamento de Historia Contemporánea).

- Pi i Arimon, A.A. (1850-1854) *Barcelona antigua y moderna o descripción e historia de esta ciudad desde su fundación hasta nuestros días*. Barcelona, Gorchs (2 volums).
- Quintana, M.J. [Informe Quintana] (1813) «Informe para proponer los medios de proceder al arreglo de las diversas ramas de la instrucción pública». *Obras Completas*. Madrid, BAE, 1946 (Biblioteca de Autores Españoles), núm. xix.
- Roura, J. (1980) *Ramon Martí d'Eixalà i la filosofia catalana del segle XIX*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Ruiz Berrio, J. (1970) *Política escolar de España en el siglo XIX. 1808-1833*. Madrid, CSIC.
- Saenz Rico-Urbina, A. (1973) *La educación general en Cataluña durante el trienio constitucional, 1820-1823*. Barcelona, Universidad de Barcelona (Facultad de Filosofía y Letras).
- Sola i Gussinyer, P. (1979) «La préhistoire récente des Écoles Normals en Espagne». *First International Standing Conference for the History of Education*. Leuven-Louvain (treball no publicat).
- (1987) «Entre el model d'universitat "formativa" i el model d'universitat oficina». *L'Avenç* (Barcelona, L'Avenç SL), 110.
- Soldevila, F. (1938) *Barcelona sense Universitat i la restauració de la Universitat de Barcelona. 1714-1837*. Barcelona, Universitat de Barcelona.
- Venini i Redin, H. (1991) «El magisteri femení a Barcelona a les darreries del segle xviii». *Educació i cultura. Revista Mallorquina de Pedagogia* (Palma, Universitat de les Illes Balears), 8-9, pp. 63-70.
- Vicens i Vives, J.; Llorens, M. (1958) *Industrials i polítics (segle XIX)*. Barcelona, Vicens Vives, 1980, 3a ed. (Història de Catalunya. Biografies catalanes; volum 11).
- Vilanou, C. (2007) *Sentit pedagògic de Balmes*. Vic, Ajuntament de Vic.
- Viñao Frago, A. (1982) *Política y educación en los orígenes de la España contemporánea. Examen especial de sus relaciones con la enseñanza secundaria*. Madrid, Siglo XXI de España Editores.

La evolución del pensamiento escolar en Catalunya (1808-1845)

Resumen: En este artículo el autor analiza la implantación y desarrollo de la educación escolar en las primeras décadas del siglo XIX en Cataluña, concretamente desde la llegada de las tropas napoleónicas en 1808 hasta la consolidación de la reforma liberal de 1845. Se procede a un análisis cronológico de los acontecimientos políticos, legales y culturales más importantes, para profundizar a continuación en el pensamiento escolar de esta amplia época que el autor desmenuza en diversas etapas históricas: primer período absolutista (1814-1820), el trienio liberal (1820-1823) y el segundo período absolutista (1823-1833), finalizando todo ello con el triunfo del liberalismo (1833-1845). Se completa el artículo con un detallado estudio de los diferentes niveles educativos (primario, secundario, universitario), prestando también atención a la situación de la educación de la mujer. Por último, se incluye una serie de cuadros estadísticos relativos a los datos escolares de la época tratada.

Palabras clave: historia de la educación, pensamiento escolar, ideología escolar, Cataluña, siglo XIX

L'évolution de la pensée scolaire en Catalogne (1808-1845)

Résumé : Dans cet article, l'auteur analyse l'implantation ainsi que le développement de l'éducation scolaire dans les premières décennies du XIXe siècle en Catalogne, concrètement depuis l'arrivée des troupes napoléoniennes en 1808 jusqu'à la consolidation de la réforme libérale de 1845. Il procède à une analyse chronologique des événements politiques, légaux et culturels les plus importants, pour approfondir ensuite dans la pensée scolaire de cette vaste époque que l'auteur détaille en diverses étapes historiques : première période absolutiste (1814-1820), le trienio (trois années) libéral (1820-1823) et la deuxième période absolutiste (1823-1833), tout cela se terminant par le triomphe du libéralisme (1833-1845). Ensuite, il complète l'article par une étude détaillée des différents niveaux éducatifs (primaire, secondaire, universitaire), en prêtant aussi attention à la situation de l'éducation de la femme. Enfin, l'auteur inclut un ensemble de tableaux statistiques relatifs aux données scolaires de l'époque traitée.

Mots-clés : histoire de l'éducation, pensée scolaire, idéologie scolaire, Catalogne, XIXe siècle

The evolution of educational thought in Catalonia (1808-1845)

Abstract: The author of this article examines the implementation and development of school education in the early decades of nineteenth Catalonia, specifically from the arrival of the Napoleonic troops in 1808 to the consolidation of the liberal reform in 1845. The paper continues on with a chronological analysis of the most far-reaching political, legal and cultural events, followed by an in-depth analysis of educational thought of this extensive period that the author breaks down into several historical phases: The first absolutist period (1814-1820), the liberal triennium (1820-1823), the second absolutist period (1823-1833), and lastly the triumph of liberalism (1833-1845). The article is supplemented with an exhaustive study of the different levels of education (primary, secondary, university), focusing also on the situation of women in education. Finally, it includes a series of statistical charts containing school data from the period in question.

Key words: history of education, educational thought, school ideology, Catalonia, XIX century